

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK

A sztrájk kialakulásának főbb állomásai

Szakedolgozat

SZERZŐ: JOÓ RÉKA ANDREA
KONZULENS: DR. LEHOTAY
VERONIKA
EGYETEMI
TANÁRSEGÉD

MISKOLC
2013

UNIVERSITY OF MISKOLC
FACULTY OF LAW
DEPARTMENT OF LEGAL HISTORY

The main stages of the development of the strike

**BA IN PUBLIC EMPLOYMENT AND SOCIAL INSURANCE
ADMINISTRATION
Full-time course**

AUTHOR: RÉKA ANDREA JOÓ
CONSULTANT: DR. VERONIKA
LEHOTAY
Instructor

MISKOLC

2013

Tartalom

Bevezetés	4
I. A sztrájk jellemzői	5
1. A sztrájk fogalma	5
2. A sztrájk típusai	8
3. A nyomásgyakorlás egyéb eszközei	13
II. A sztrájk szabályozásának történeti áttekintése hazánkban	16
1. A sztrájk szabályozása	16
2. Az 1989. évi VII. Sztrájk törvény	20
3. A sztrájk mint alapjog	22
III. Direkt akciók története Magyarországon	24
1. Besztercebányai bányászmozgalom 1525-1526	24
2. Sztrájkmozgalmak az 1848-1849-es szabadságharc idején	29
3. Soproni munkásmozgalmak a századforduló körül	33
4. Brennbergbányai munkásmozgalmak 1907-1909	37
5. Pécsi munkásmozgalom az első világháború idején (1914-1918)	41
6. A pilisvörösvári bányássztrájk 1928.	46
7. Textilmunkások harca a második világháború idején	51
8. Sztrájkmozgalmak a nyolcvanas-kilencvenes években	56
IV. A sztrájk jelene Magyarországon	61
Összegzés	63
Irodalomjegyzék	65
Internetes források	69
Jogszabályjegyzék	70
Melléklet	71

Bevezetés

Szakedolgozatomban a sztrájk kialakulásának történetét mutatom be. Dolgozatom címének meghatározásakor tervben volt a sztrájk nemzetközi szabályozására való kitékintés is, ám a dolgozatom terjedelmi kötöttsége és a nemzetközi sztrájkszabályozás rendkívüli széleskörűsége miatt erre nem került sor.

A témaválasztás során több tényező is felkeltette az érdeklődésemet a sztrájk története iránt. Lényeges szerepet játszott a munkavállalók érdekei védelmének e fajta eszközének konfliktusgerjesztő jellege valamint, az a tény is, hogy napjainkban jelenlévő társadalmi problémáról van szó, ami olykor globális méreteket is ölthet.

A sztrájk története, egészen a XIV. századig nyúlik vissza. Az évszázadok során előforduló munkásmozgalmak célja alapvetően megegyező: bérkövetelésekre és a munkakörülmények javítására irányul. Elhatározásakor izgalmas kérdés merül fel: vajon sikeres kimenetelű lesz? Tanulmányomban többek között erre a kérdésre is keresem a választ.

Munkámat négy fejezetre osztottam. Az első fejezetben, nagyvonalakban bemutatom a sztrájk fogalmát, típusait és egyéb rokonjelenségeit. Ezen fejezet megírásában többnyire Berki Erzsébet, Sztrájk! és Halmos Csaba, Sztrájkjog Magyarországon című műve nyújtott jelentős segítséget.

A második fejezetben a sztrájk szabályozásának történetét ismertetem. Ebben a fejezetben már jobban körvonalazódnak a szabályozás hiányosságából eredő problémák.

Dolgozatom meghatározó fejezetében, vagyis a harmadik fejezetben a nagyobb sztrájkesemények történetét tárom fel, egészen a XIV. századra visszamenőleg. A munkásmozgalmak tanulmányozásában elsődlegesen különböző folyóiratok, mint például a Századok, a Pécsi Szemle vagy a Soproni Szemle voltak segítségemre.

Végezetül a negyedik fejezetben ismertetem a sztrájk szabályozásának jelenét. A zárófejezetben többek között a magyar sztrájkszabályozás problémáit veszem nagyító alá.

I. A sztrájk jellemzői

1. A sztrájk fogalma

Magyarországon nem gyakoriak a sztrájkok, a munkaharc eszközeinek alkalmazása nemzetközi összehasonlításban, hazánkban viszonylag ritka.¹

A sztrájk vizsgálatához elengedhetetlen annak pontos meghatározása vagyis, hogy mit értünk sztrájk alatt. Az 1989. évi VII. Sztrájk törvény sem a sztrájk fogalmát nem határozza meg, sem a többi nyomásgyakorlási eszköz definícióját. Ezen hiányosság gondot okozhat, mivel előfordulhatnak, olyan esetek, ahol a sztrájkká minősítés megkérdőjelezhető, s vitatottá válik, hogy az adott esetre alkalmazható vagy sem.

A sztrájk fogalma alatt kollektív, szervezett munkabeszüntetést értünk, és ettől nem térnek el a szakirodalomban használatos definíciók sem.² Tehát főszabály szerint a sztrájk a munkavégzés koncentrált abbahagyása, a munkavállalók általi munkamegtagadás.

A jogértelmezés leginkább a köznyelvi sztrájkfogalmakra támaszkodik. Ennek felelnek meg a különböző lexikonokban megadott sztrájkfogalmak is. Például a Britannica Hungarica Világenciklopédia a sztrájk alapját képező érdekek jellegét ragadja meg: „Az alkalmazottak csoportos, szervezett munkabeszüntetése, amellyel munkaügyi, gazdasági vagy politikai érdekeiknek próbálnak érvényt szerezni.”³

Az 1992-es Magyar Jogi Lexikon szerint a sztrájk: „A munkavállalók részéről történő munkabeszüntetés, amelyre akkor kerül sor, ha érdekeiket, főleg bérköveteléseiket a munkáltatókkal szemben nem tudják másként érvényesíteni.”⁴ Ez a megfogalmazás alátámasztja azt a meghatározást, miszerint az enciklopédiák és a szaklexikonok a sztrájk fogalmát gyakran a bérköveteléshez kötik. A Pallas Nagy Lexikona sztrájkdefiníciója is szintén ezt az elméletet erősíti: „... céljuk mindig az, hogy a munkaadóktól a munkásokra nézve kedvezőbb bérszerződést csikarjanak ki”⁵

¹ dr. Breznay, 2006. 1293. p.

² Berki, 2000, 30. p.

³ BHV, 1998, 359. p.

⁴ Pomogyi, 1992, 566. p.

⁵ <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/097/pc009797.html#3>. A letöltés ideje: 2013. január 10.

Megállapíthatjuk, hogy valóban a bérek rendezése az egyik leggyakoribb sztrájkkövetelés.

A gazdasági elmélet a bér körüli vitákra koncentrálna, ezen elmélet szerint minél nagyobb a rés a munkáltató által fizetni kívánt bér és munkavállalók igényei között, annál nagyobb a sztrájk valószínűsége. Mindemellett a sztrájkhajlandóságot olyan tényezők is befolyásolhatják, mint a felek közötti erőviszonyok, a munkanélküli ráta vagy az általános gazdasági helyzet.⁶

A sztrájk szociológiai szempontból egyfajta fegyver azoknak a kezében, akik viszonylag hátrányos helyzetben vannak a munkahelyükön, a munkáltató döntéseibe nincs, vagy csak minimális a befolyása. A sztrájkolók egy olyan külső szereplőre kívánnak nyomást gyakorolni, akiről úgy tartják, hogy képes megváltoztatni a jelenlegi munkafeltételeket.⁷

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) ajánlást dolgozott ki a sztrájk fogalmára. E definíció szerint, *„A sztrájk a munkavállalók egy vagy több csoportja, illetve a szakszervezet által kezdeményezett, a munkavállalók közös gazdasági és szociális érdekének biztosítására szolgáló, időleges munkabeszüntetés annak érdekében, hogy a munkavállalók kikényszerítsék valamilyen követelésük teljesítését, illetve ellenállásukat fejezzék ki valamivel szemben vagy így nyilvánítsák ki sérelmüket, esetleg más munkavállalókat támogassanak követeléseikben vagy szolidaritást vállaljanak azokkal sérelmeikben.”*⁸

Kiss György szerint a sztrájk a munkavállalók többségének ideiglenes munkabeszüntetése meghatározott céllal a munkaviszony előzetes felmondása nélkül.⁹

A két definícióban közös nevező a munkavállalók többségi akarata, illetve a munkabeszüntetés időleges jellegének hangsúlyozása. A leglényegesebb eltérés a két fogalmi meghatározásban, hogy Kiss György hangsúlyt helyez arra, hogy a sztrájk esetében nem merül fel a munkavállalók részéről a munkaviszony megszüntetésének szándéka. Ugyanakkor az ILO definíciója a sztrájkjog alanyaként nem csak a munkavállalókat vagy azok csoportját jelöli meg, hanem a szakszervezeteket is, ebből következtethetünk, hogy a sztrájk kezdeményezésétől nincs elzárva a szakszervezet sem. A sztrájk valamennyi fogalmi elemének jelentősége van, például

⁶ Venturini, 1982. 210. p.

⁷ Giddens, 2008, 576. p.

⁸ Tóth, 2008. 396. p.

⁹ Kiss, 2005, 496. p.

az „ideiglenes” kifejezés arra utal, hogy a sztrájk esetében nem merül fel a munkaviszony megszüntetésének szándéka a sztrájkolók részéről. A „munkabeszüntetés” szóhasználat kizárja a sztrájkhoz közeli módszereket, mint például a munkalassítást vagy a túlóra megtagadást. Általános tartalmi elemnek minősül a „csoportos” jelző is, amely által a szerző nem köti szakszervezethez illetve a többség részvételéhez a sztrájkot, azonban kizárja az egyéni demonstrálást. Az egyéni sztrájkot a munka megtagadásának kell tekinteni. A sztrájkjogot tehát csak több dolgozó együttesen gyakorolhatja jogszerűen.

Radnay József megfogalmazásában a sztrájk *„több munkaviszonyban álló munkavállaló által közösen végrehajtott munkabeszüntetés a munkáltatóra történő nyomásgyakorlás céljából.”*¹⁰ Ezen definícióban van utalás arra, hogy a munkavállalók munkaviszonyban állnak. Jelzi, hogy a sztrájkban résztvevőknek munkaviszonyban kell lenniük, viszont a sztrájk kiterjesztő értelmezése szerint olyan munkát végzők is folytathatnak sztrájkot, akiknek nincs munkaviszonya.¹¹ Ez azonban társadalombiztosítási és kártérítési problémákat vet fel.

Összefoglalva tehát, a továbbiakban azon direkt akciókat nevezzük sztrájkoknak, amelyek megfelelnek az ideiglenes munkabeszüntetés kritériumának, a munkavállalók csoportja által szervezett, a saját vagy más munkavállalói csoportok gazdasági és szociális érdekeinek előmozdítása érdekében. Továbbá szükségesnek tartom az „előre bejelentettség” tartalmi elem feltüntetését is, mivel ezzel kizárja a nagy károkat okozó, visszaélészerű meglepetés sztrájkok lehetőségét. Annak közlése, hogy mikor kezdődik és várhatóan meddig fog tartani a sztrájk nem csak a munkáltató felé jelzés, a szerződő partnerek, illetve a lakosság, a fogyasztók érdekeinek védelme szempontjából is elengedhetetlen lenne.

¹⁰ Radnay, 1990. 5. sz. 30. p.

¹¹ Fabók, 1995. 174. p.

2. A sztrájk típusai

A sztrájknak különböző fajtáit lehet megkülönböztetni. Több szempont alapján csoportosíthatjuk:

Mindenekelőtt először is különbséget kell tenni, a rendes sztrájk és a figyelmeztető sztrájk között. Az utóbbi fő megkülönböztető jegye az, hogy a hét napos egyeztető tárgyalás ideje alatt tartják, időtartama a 2 órát nem haladhatja meg és kizárólag *egy alkalommal*¹² lehet megtartani.¹³

Az e fajta sztrájk előzménye az, hogy a munkavállalók bizonyos munkáltatói intézkedésekkel nem értenek egyet és úgymond „figyelmeztetik” a munkaadót, hogy az intézkedés megváltoztatásának elmaradása esetén harci sztrájkot fognak alkalmazni.

A figyelmeztető sztrájk párhuzamos fogalma a harci sztrájk, amely *„közvetlenül a sztrájk céljának elérésére irányul”*¹⁴ - vagyis már nem figyelmeztet, hanem kényszeríteni akar. Ha a munkáltató elzárkózik a tárgyalástól, a szakszervezet akkor is megszervezheti a figyelmeztető sztrájkot, hiszen az egyeztetés a munkavállalói oldal a törvénynek megfelelően kezdeményezte és az érdemi párbeszéd elmaradása kizárólag a munkáltatói oldalnak felróható.¹⁵

*„A törvény szerint akkor kezdeményezhető sztrájk, ha a vitatott kérdést érintő egyeztető tárgyalás nem vezetett eredményre, vagy ha az egyeztető eljárás nem jött létre a kezdeményezőnek nem felróható okból.”*¹⁶

Az akciók nagysága, terjedelme alapján lehet általános, teljes vagy részleges. Az általános sztrájkok nagyméretű, társadalmi összefogásra utalnak, s igen nagy nyomást képesek gyakorolni. „A munkabeszüntetésnek az a neve, amely az iparág összes vállalataira, az egész helysége, országrészre vagy az egész országra terjed ki.”¹⁷ Általánosnak nevezhetjük abban az esetben is, ha az egész országban egy szakmára vagy egy munkáltatóra terjed ki. A teljes sztrájk bizonyos meghatározott területen, gazdasági ágazatban történő teljes munkabeszüntetést jelent, míg a részleges vagy súlyponti sztrájk *„... az ágazat kulcsszerepet betöltő üzemeire, illetve*

¹² A Legfelsőbb Bíróság határozta meg a Sztrájk törvény 2.§ 3. bekezdése alapján.

¹³ Természetesen a tárgyalások a sztrájk ideje alatt is folynak.

¹⁴ Radnay, 1990. 5. sz. 31. p.

¹⁵ dr. Breznay, 2006. 1298. p.

¹⁶ Sztrájk törvény 2. § 1. bekezdés.

¹⁷ Új Magyar Lexikon, 1962. 327. p.

az üzem ilyen részlegeire terjed ki úgy, hogy a sztrájk az egész ágazat (üzem) működőképességét megzavarja.”¹⁸

Rendszerezhetjük a sztrájk természete, irányadó jellege szerint is. Ez alapján beszélhetünk támadó és védekező sztrájkokról. E kétféle sztrájk közti megkülönböztetés jelentőséggel bír azon országokban, ahol a kizárás jogszerűen igénybe vehető eszköz. Itt meg kell, hogy említsük azt a tényt, hogy hazánkban nem alkalmazzák a kizárás eszközét. A támadó sztrájk, mint a tárgyalások előtti első lépés, jogellenesnek minősülne, mivel a Sztrájk törvényben meghatározott tárgyalási kötelezettség megszegésével járna. Védekező sztrájk alatt a munkaadó valamely intézkedésével szembeni munkavállalói elégedetlenség miatt keletkező sztrájkot értjük. Ferenczi Imre szerint a védekező sztrájk célja az elért állapot megőrzése, a támadó sztrájk pedig a munkafeltételek további javítására törekszik.¹⁹

Jogi megítélés szerint megkülönböztethetünk jogszerű és jogellenes sztrájkot. Jogszerű a sztrájk, ha a munkavállalók gazdasági és szociális érdekeinek a védelmére irányul és a törvény rendelkezéseinek megtartásával alkalmazzák. *„A jogszerű sztrájkban résztvevő dolgozókkal szemben a munkabeszüntetés befejezését célzó kényszerítő eszközökkel nem lehet fellépni”* – szól a Sztrájk törvény 1.§-ának 2. bekezdése. Ezáltal megállapíthatjuk, hogy a sztrájkolókat nem lehet munkára kényszeríteni. Ugyanakkor meghatározza a jogellenes sztrájk eseteit is: jogellenesnek minősül a sztrájk, ha a vitatott kérdést érintő egyeztetés hét napja nem telt le, vagy van eredménye, ezzel a korlátozással a törvény azt próbálja megakadályozni, hogy a munkavállalók ne lépjenek elhamarkodottan sztrájkba. Törvénybeütköző az is ha nem gazdasági és szociális érdekek biztosítására folytatják, illetve kollektív szerződésben rögzített megállapodás megváltoztatása érdekében a kollektív szerződés hatályának ideje alatt folytatják. Ide sorolható az az eset is, amikor a sztrájkot olyan egyedi munkáltatói intézkedéssel, vagy mulasztással szemben folytatják, amelynek megváltoztatására vonatkozó döntés bírósági hatáskörbe tartozik.

A sztrájkot csak indokolt esetben, törvényi rendelkezés alapján lehet jogellenessé nyilvánítani.²⁰ A figyelmeztető sztrájk meghirdetésétől kezdve a munkáltatónak illetve a munkavállalónak lehetősége nyílik arra, hogy bírósághoz

¹⁸ Radnay, 1990. 5. sz. 31. p.

¹⁹ Ferenczi, 1919. 107 p.

²⁰ 88/B/1999. AB határozat, Halmos, 2010. 221. p.

forduljon a sztrájk jogellenességének megállapítása érdekében. A bíróság erről 5 napon belül nem peres eljárásban dönt és végzést hoz.²¹ Jogellenesség megállapítása esetén a szervezőkkel kártérítési igényt lehet támasztani, míg a résztvevőkkel szemben fegyelmi büntetést, rendes vagy rendkívüli felmondást is lehet gyakorolni. Ha viszont a sztrájk jogszerű volt, akkor sem a szervezők, sem az abban részt vevő munkavállalók nem szembesülhetnek semmilyen jogkövetkezéssel.²² Bizonyos országokban²³ jogellenes sztrájknak mondható az úgynevezett vadsztrájk, ahol kezdeményezésének a joga csak a szakszervezeteket illeti meg, a munkavállalókat nem, s ezért a dolgozók által indított illetve tartott sztrájk úgynevezett vad, jogellenes sztrájk. Ezt a nehezen kézben tartható, tervezést nélkülöző és sokszor erőszakos sztrájkot a magyar jog nem ismeri.

A sztrájk fogalmát alapvetően kategorizálhatjuk az alapján is, hogy ki kezdeményezi. Célpont lehet egy illetve több munkáltató valamint az állam. A sztrájkok címzettjei általában a munkáltatók, hiszen a kívánt célokat alapvetően a munkáltató tudja biztosítani, ő az aki döntési pozícióban van. A sztrájk irányulhat egyszerre több munkáltató felé is, például: azonos ágazatban/alágazatban, vagy egy tulajdonos több cégénél. Ugyanakkor, ha a sztrájk célpontja az állam, az állami tulajdonú vállalatok, vállalkozások esetében nehezebb megtalálni a címzettet főként, ha a tulajdonos elválik a munkáltatótól. Ilyenkor a sztrájk formális célpontja jogilag a munkáltató, miközben az igazi döntési jogkörrel a háttérben lévő tulajdonos rendelkezik, így a munkáltatóval szembeni sztrájk valójában nem érheti el a célját. *„Amennyiben a sztrájkkövetelésben érintett munkáltató nem határozható meg, a kormány öt napon belül kijelöli az egyeztető eljárásban résztvevő képviselőjét. Több munkáltatót érintő sztrájk esetében a munkáltatók, kérelemre kötelesek képviselőjüket kijelölni.”* – írja a Sztrájk törvény.²⁴

Osztályozhatjuk az alapján is, hogy ki hívja életre a sztrájkot. Beszélhetünk a szakszervezet vagy nem a szakszervezet által szervezett, korábban már említett vadsztrájkokról. E megkülönböztetést ott fontos figyelembe venni, ahol a sztrájk szervezés szakszervezeti előjog, s így a vadsztrájk jogellenesnek minősül. Például: Németországban és a skandináv államokban a sztrájkjog jogosultjai a szakszervezetek. Az itteni sztrájk szabályozás szerint jogellenes a sztrájk, ha nem a

²¹ Berki, 2000. 119. p.

²² dr. Breznay, 2006. 1305. p.

²³ Például: Németország, Skandináv-államok.

²⁴ Sztrájk törvény, 2. § 2. bekezdés.

szakszervezet vagy nem a kollektív tárgyalás előmozdítása érdekében szerveznek.²⁵ Viszont meg kell említenünk, hogy Európa jelentős részén, köztük Magyarországon is a sztrájkjog címzettjei a munkavállalók és nem a szakszervezetek.

A magyar szabályozás tehát nem kizárólag a szakszervezeteket jogosítja fel a sztrájk megszervezésére, hanem a formális érdekképviselőtté nem szervezett munkavállalói csoport számára is lehetővé teszi. Viszont fontos megjegyeznünk, hogy *„sztrájkot Magyarországon általában szakszervezetek szerveznek, hiszen a szakszervezetek tudják elérni és biztosítani a részvételnek olyan tömegességét, amely a munkáltató a munkavállalók követelésének elfogadására készíti.”*²⁶

A sztrájkolók magatartása szerint megkülönböztethetünk: egyrészt, ülősztrájkot, amely *„a sztrájknak az a formája, amikor a munkások abbahagyják a munkát, de munkahelyükről nem távoznak el.”*²⁷ Másrészt okkupációs sztrájkot, amely *„az üzem elfoglalása abból a célból, hogy az adott üzem működését, továbbá a munkáltató rendelkezési jogát megakadályozzák.”*²⁸ Harmadrészt olyan sztrájk típusokat sorolhatunk ide, mint a váltakozó sztrájk, a gördülő sztrájk vagy a megszakításos sztrájk. Ezen sztrájkok esetén egymás utáni időszakokban szünetlik be a munkát a sztrájkban érintett körben. Ezekkel ellentétes sztrájk az úgy nevezett gombnyomós sztrájk melynek lényege, hogy több helyen azonos időpontban hagyják abba a munkát.

Önállóság szerint elkülöníthetünk fő - illetve szolidaritási/szimpátia sztrájkot. A szolidaritási sztrájk másodlagos sztrájk, mivel nem saját célokért, hanem más munkavállalói csoportok érdekében zajlik, az az a tényleges követelés címzettje nem a szolidaritási sztrájkjal, hanem az elsődleges sztrájkjal érintett munkáltató. Magyarországon a törvényi rendelkezés értelmében csak szakszervezetek hirdethetnek szolidaritási sztrájkot. Ilyen munkabeszünetés esetén nincs szükség egyeztető tárgyalásra, mert mások érdekeit szolgálja.²⁹

Földrajzi elhelyezkedés alapján is csoportosíthatjuk a sztrájkot. Megyék szerinti felosztást valamint az egész országra kiterjedő akciókat különböztethetünk meg. Az országos sztrájk lehet általános, szektoriális, ágazati, szakmai vagy egy munkáltatóra kiterjedő is. A sztrájk nem mindig marad országhatáron belül.

²⁵ Nacsa, 2010. 61. p.

²⁶ dr. Breznay, 2006. 1294. p.

²⁷ Juhász, 1987. 1442. p.

²⁸ Kiss, 1996. 43. p.

²⁹ <http://www.hrportal.hu/c/mi-is-az-a-szolidaritasi-sztrajk-20100113.html>. A letöltés ideje: 2013. január 11.

Nemzetközivé duzzadt munkaharcra példa a 2008. novemberi esemény, mikor is számos európai országból gyülekeztek vasutasok ezrei az European Transport Worker's Federation felhívására Párizsban, hogy találkozzanak a vasúti privatizáció ellen.³⁰

Végül a sztrájkot kategorizálhatjuk az alapján is, hogy milyen jogviszonyban állnak a sztrájkolók. A sztrájkjog megilleti a közalkalmazottakat, a közszolgálati jogviszonyban állókat, a szövetkezeti tagokat, a szolgálati jogviszonyban és a bedolgozói jogviszonyban állókat. A bíróság rámutat egy eseti döntésében³¹ arra, hogy a Sztrájk törvény nem korlátozható a munkaviszonyban állókra, nem zárja ki a sztrájkból például az ipari szövetkezetekben dolgozókat sem.

Megállapíthatjuk, hogy összességében a sztrájk különböző fajtáinak előfordulása és sikere nagymértékben a változó gazdasági viszonyoktól függ, kisebb részben pedig hatalmi viszonyoktól valamint bizonyos erkölcsi szempontoktól is függhet. A felsoroltak közül vannak olyan sajátos elnevezésű sztrájkformák, amelyek a tartalmuknál fogva nem mindig minősülnek az alapfogalommal egyező sztrájkknak, illetve előfordulhat, hogy az egyik meghatározás nem zárja ki a másikat. Például a sztrájk, figyelmeztető jellegű is lehet, de ha a szakszervezet nem támogatja, egyúttal vadsztrájkknak is minősülhet.

³⁰ <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0940.htm>. A letöltés ideje: 2003. január 11.

³¹ Pécsi Munkaügyi Bíróság Mpk. 50.001/1990.

3. A nyomásgyakorlás egyéb eszközei

A munkaharcok megvívására sokfajta eszköz áll rendelkezésünkre, de vannak olyan akciófajták, amelyek nem járnak munkabeszüntetéssel, ezért nem is hívjuk őket sztrájknak, viszont meg kell jegyeznünk, hogy az ilyen akciók éppúgy megbénítják a munkavégzést, mint a teljes munkabeszüntetés. Ezen akciók fajtái megjelenhetnek üzemen belül illetve üzemen kívül. A magyar gyakorlatban üzemen belüli akciók körébe tartozik a munkalassítás, a túlbuzgósági sztrájk, a fordított sztrájk és a blokádnak.

A munkalassítás, más néven „amerikázás”³² főként a szocializmus idején volt jellemző. Az Új Magyar Lexikon szerint nem más, mint „*A munka ütemének szándékos lassítása abból a célból, hogy béremelést, munkaidő csökkentést, stb. harcoljanak ki.*”³³ A munkavállalók tehát nem tagadják meg nyíltan a munkavégzést, de csekély munkateljesítmény elérésére törekszenek.

A következő nyomásgyakorlási eszköz, a túlbuzgósági sztrájk, ami meglepő módon túlzott előírászerű munkavégzést jelent. A munkavállalók kínosan ügyelnek a munkafolyamatra vonatkozó előírások betartására. Ilyen sztrájk volt például 2003-ban a szerb-magyar határon, ahol a határőrök az eddigieknél szigorúbban ellenőrizték a teher- és személyi forgalmat, a nagyobb munkabér kiharcolása érdekében, több óras fennakadást okozva ezzel.

A sztrájk rokonjelenségei közé sorolhatjuk a fordított sztrájkot is, amikor a gyáros vagy földbirtokos akarata, utasítása ellenére a dolgozók tovább folytatják a munkavégzést.³⁴

A blokádnak esetén „*meghatározott akadályok, őrhelyek felállításával csupán az üzem funkcionálását akadályozzák meg, azonban a munkáltató belső rendelkezési jogát nem kívánják korlátozni.*”³⁵ 1990. október 25. és 28. között taxisblokádnak blokkolta az ország közlekedését. A váratlanul bejelentett, 65 százalékos benzináremelés ellen tiltakozva a taxisok megbénították előbb Budapest forgalmát, majd a közúti közlekedést az ország nagy részén.³⁶

³² Amerikában alkalmazták először.

³³ Új Magyar Lexikon, 1962. 106. p.

³⁴ Juhász, 1987. II. 1315. p.

³⁵ Kiss, 1996. II. 303. p.

³⁶ Fabók, 1995. 182. p.

Az üzemen kívüli akciók közé sorolhatjuk a tüntetést, a demonstrációs sztrájkot, a bojkottot valamint az ülősztrájkot.

Tüntetés, vagy más néven, demonstráció esetén a munkavállalók követeléseiknek tömegfelvonulással adnak kifejezést, ami gyakran jelszavakkal történik. Meghatározott osztályok, csoportok gazdasági és politikai harcának egyik formája. Általában demonstrációnak nevezik a felvonulás nélküli, közterületen történő nagygyűlést és közgyűlést is. A tüntetéseken különös jelentőségük van a transzparenszeknek, melyeken a követelések frappáns megfogalmazása találhatóak. A feliratok tükrözik a szervezők és a résztvevők elégedetlenségének szintjét. Ezek lehetnek komolyak illetve kedvesebb, humorosabb hangvételűek, amik alapján megállapíthatjuk, hogy mennyire mérgesedett el a helyzet.³⁷ A demonstráció megtartása bejelentési kötelezettséghez kötött. A rendezvényt – a megtartásának tervezett időpontja előtt legalább 3 nappal – az illetékes rendőrkapitányságnak kell bejelenteni. A rendőrség csak akkor tilthatja meg a rendezvény megtartását, ha az a népképviselői szervek vagy a bíróságok zavartalan működését súlyosan veszélyeztetné, illetve a közlekedés rendjének aránytalan sérelmével járna.

A bojkott személyek társadalmi kiközösítése, a munkavállalók harca a munkáltató ellen olyan formában, hogy a bojkottált cégnél nem dolgoznak, és áruját nem vásárolják, valamint erre mások figyelmét is felhívják. A kifejezés Charles Cunningham Boycott írországi angol kapitány nevéhez fűződik. A XIX. században az angolok elnyomó, kizsákmányoló politikájának következtében, az írek földbirtoka, angol származású nagybirtokosok kezére jutott, s az írek csak bérlőként tengődhettek atyáik földjén. A földesurakat csak az érdekelte, hogy behajtsák a haszonbért. Boycott a legkönyörtelenebb behajtók közé tartozott. Elsőként őt érte utol az elkeseredett ír hazafiak bosszúja. Megszüntettek vele minden kapcsolatot, a boltokban nem szolgálták ki, az emberek messziről elkerülték, tehát bojkottálták.³⁸

A következő nyomásgyakorlási eszköz az: ülősztrájk, ami üzemen kívül, olyan politikai tüntetés, „*amelynek résztvevői az utcán csoportosan a földre ülve igyekeznek a forgalmat fenntartani s követelésüknek érvényt szerezni.*”³⁹ Ez alapján megállapítható, hogy nem minősíthető sztrájknak, csupán a tüntetés egy fajtája, ahol a résztvevők nem vonulnak fel, hanem ülnek.

³⁷ Berki, 2000. 86. p.

³⁸ <http://www.kislexikon.hu/boycott.html>. A letöltés ideje: 2013. január 12.

³⁹ Juhász, 1987. 1442. p.

Ezekon kívül a hazai gyakorlatban léteznek még továbbá nyomásgyakorlási eszközök, amelyeket nem lehetett a fent említett kategóriákba besorolni. Az egyik ilyen fogalmi meghatározás a tiltakozó nagygyűlés, amelyen a munkavállalók nagy tömeget alkotva, elégedetlenségüknek hangot adva, megfogalmazott szónoklatokkal, követelésük hangoztatásával próbálnak nyomást gyakorolni.⁴⁰

Ide tartozik az aláírásgyűjtés is, melyet a követelő valamilyen közügy támogatásának céljából szervez, hogy bebizonyítsa, hogy a követelésekkel nagyobb támogató tömeg ért egyet.

Nomásgyakorló eszköz lehet még a petíció, amely több személy által együttesen benyújtott kérelme, valamilyen elégtétel elérése végett a hatáskörrel rendelkező szerv felé. A petíció lehet panasz vagy kérelem, és vonatkozhat közérdekű vagy magánérdekű kérdésekre.

Az eddig említett nyomásgyakorlási eszközök közül a nyilvános böjt az, ami leginkább nem megfelelő eszköze a munkaügyi viták rendezésének. *„Az éhségstrájk olyan kényszerítő eszköz, amely nem gazdasági károkozással, hanem morális nyomással operál.”*⁴¹ Az ilyen önsanyargató figyelemfelhívás egyik nagy úttörője Gandhi volt, aki élete során többször is tartott éhségstrájkot politikai és társadalmi ügyek érdekében.

⁴⁰ Juhász, 1987. 491. p.

⁴¹ Berki, 2000. 46. p.

II. A sztrájk szabályozásának történeti áttekintése hazánkban

1. A sztrájk szabályozása

A sztrájk története hasonlóképpen alakult hazánkban is, mint ahogy a világ többi demokratikus országában. Hosszú út vezetett a büntetőjogilag üldözött szervezkedéstől a sztrájk alapjogként történő felfogásáig, míg az egyéni szerződészegésből kollektív fellépéshez való jog lett.

A hazai jog a XIX. század végéig tiltotta a kollektív fellépéseket. A sztrájkot mind a büntető törvénykönyv, mind speciális törvények tiltották. A sztrájkolók ellen katonaságot, csendőrséget és rendőrséget vettek igénybe.⁴²

A sztrájkot a szocialista rendszer devianciaként kezelte. A tilalom ellenére a gyakorlatban sűrűn előfordultak jelentősebb munkabeszüntetések, főként a szervezett, erős munkásmozgalmi hagyományokkal bíró ágazatokban.

Az 1840. évi gyári-kereskedelmi magyar törvényekben a sztrájk szabályozása még nem szerepel, azonban az 1851. évi Ideiglenes Ipari és Kereskedelmi Utasításban már találunk egyesülést tilalmazó rendelkezést. Az ideiglenes utasítás 141. §-a elsősorban a céhlegények közti összebeszéléseket tiltotta, amelyek a nagyobb bér valamint a jobb feltételek kicsikarására irányultak.

Az 1854. évi általános bányatörvény „*a munkások törvényellenes összebeszélései*” cím alatt 204. §-ában kimondta: „*A bánya és hutamunkásoknak megtiltotta az összebeszélést, a munkamegtagadást és szolgálati ellenszegülést a magasabb bér vagy más feltételek kiharcolása érdekében. Ezekben az esetekben a büntetőtörvénykönyv szabályai voltak az irányadóak*”

Az 1859. évi Iparrendtartás ugyancsak a büntetőjogi szankciókra utal, amikor 77. szakaszában a munkások és segédek számára tiltotta meg az egymás közti összebeszélést, és a közös munkamegtagadást.⁴³

A német szabályozást alapul vevő 1872. évi VIII. törvénycikkkel kihirdetett ipartörvény 93. §-a is tilalmazta a munkások közti összebeszéléseket.

„...összebeszélések, melyek által az iparosok azt czélozzák, hogy üzletük félbeszakítása vagy a munkások, illetőleg segédek elbocsátassa által ezeknek

⁴² Lőrincz E. 1974. 228-229. p.

⁴³ Lőrincz E. 1974. 229. p.

*terhesebb munkafeltételeket szabjanak, különösen azoknak bérét leszállítsák, vagy melyek által a munkások, illetőleg segédek oda törekcsenek, hogy közös munkaszünetelés által a munkaadók magasabb bér megadására kényszerítsék s általában tőlük jobb munkafeltételeket csikarjanak ki, ugyszintén mindazon egyezmények, melyek által azoknak támogatása czéloztatik, a kik az érintett összebeszélések mellett megmaradnak, vagy azoknak károsítása, a kik azokkal szakítanak, jogérvénnyel nem birnak.”*A 94. §⁴⁴ is szigorú büntetésekot szabott ki a tilalom megszegőire.

Ferenczi Imre meglátása szerint az ipartörvények értelmében a magyar ipari munkásságnak már 1872. óta élveznie kellett volna a gazdasági szervezkedés és a sztrájkolás jogi lehetőségét, összes nélkülözhetetlen előfeltételeivel.⁴⁵

A törvény megszüntette ugyan a koalíciók büntetőjogi üldözését, de a koalíciós szabadságot nem ismerte el. A munkások egyesülési és gyülekezési, röviden koalíciós joga, mely a sztrájkjog alapfeltétele, Magyarországon egyáltalán nem létezett.⁴⁶ Ferenczi továbbá megjegyzi, hogy a fent idézett szankció csak a sztrájkkényszer legkirívóbb, személyes szabadságot sértő formáit bünteti.⁴⁷

Az első ipartörvény szabályozását követte az 1884. évi XVII. törvénycikk, amely kitért a békés konfliktusrendező módszerekre is: *„Az ipartestület czélja: az iparosok közt a rendet és az egyetértést fentartani; az iparhatóságnak az iparosok közt fentartandó rendre irányuló működését támogatni, az iparosok érdekeit előmozdítani, s őket haladásra serkenteni. Ez okból gondoskodni arról: hogy az iparosok és a segédek közt rendezett viszonyok álljanak fenn... az iparosok és a tanoncok vagy a segédek közt felmerülő surlódások és vitás kérdések elintézésére békéltető működés bizttositassék.”* [126. §], illetve: *„Mihelyt ily összebeszélések az iparhatóság értésére jutnak, megszüntetésükre békéltető bizottság alakítását rendeli el, illetőleg a testülethez tartozó iparágaknál a testület békéltető bizottságát eljárásra utasítja.”* [163. §].

⁴⁴ 1872. évi VIII. ipartörvény, 94. §: „Aki a fent meghatározott „összebeszélések és egyezmények létesítése, terjesztése vagy foganatosítása céljából a munkaadókat vagy munkásokat, illetőleg segédeket szabad akaratuk érvényesítésében fenyegetés vagy tetteges bántalmazás által akadályozza vagy akadályozni törekszik, az, a mennyiben a büntető törvények szerint súlyosabb büntetésnek helye nem volna, 300 forintig terjedhető bírsággal, vagy 2 hónapig terjedhető fogsággal büntethető.”
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5542>. A letöltés ideje: 2013. február 20.

⁴⁵ Ferenczi, 1906. 12. p.

⁴⁶ http://www.fszek.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/evfordulok/szende_pal/?article_hid=3036. A letöltés ideje: 2013. február 20.

⁴⁷ Ferenczi, 1906. 12. p.

A békéltető bizottságok a munkaadók és munkavállalók által külön-külön választott hat iparosból és hat dolgozóból álltak. A kereskedelmi miniszter megbízást adhatott a körzeti iparfelügyelőnek, hogy az alakítson békéltető bizottságot, abban az esetben, ha a kezdeti békéltetés eredménytelen. Az iparhatóság köteles volt minden összebeszélést, sztrájkmegmozdulást jelenteni az iparfelügyelőnek, aki köteles volt a megmozdulás terjedelméről tájékozódni és a békéltetést figyelemmel kísérni.⁴⁸

A mezőgazdasági vonatkozású törvényekben még erősebben jelen volt az összebeszélések visszaszorításának szándéka. A mezei rendőrségről szóló 1840. évi törvény elrendelte, „*hogy a renitens*⁴⁹ *munkásokat lakhelyükön kívül útlevel nélkül elfogadni senki se merészelje*”. Az 1876. évi cselédtörvény 110. §-a a sztrájkot már 50 Ft-ig terjedő pénzbírsággal, esetenként büntető eljárással sújtotta. A törvény 62-65. §-ai a mezei munkások sztrájkjáról rendelkeznek, s nemcsak az egyes szerződést szegő munkást sújtják büntetéssel, hanem azt is, aki részt vesz olyan összejövetelen, melynek tárgyát a munkabeszüntetéséről való tanácskozás képzí. Hasonló intézkedéseket tartalmaznak a vízi munkálatoknál, az út-és vasútépítéseknél alkalmazott napszámosokról és erdei munkásokról szóló törvények.⁵⁰

Az 1907. évi cselédtörvény sztrájkellenes rendelkezései már a századfordulón hozott gazdasági munkástörvények hatása alatt keletkeztek. Hazánkban a munkatörvényhozás legszigorúbb sztrájktiltó és megtorló intézkedését az 1898. évi gazdasági munkástörvény valósította meg.⁵¹ A jogszabály hatály elsősorban a földmunkásokra, segédmunkásokra valamint az erdei munkásokra terjedt ki. Az eljárást hivatalból indították meg, és a munkáltatónak lehetősége nyílt arra, hogy a munkaszerződést azonnal felmondja. Azt, akit elítéltek nem lehetett tagja a munkás- illetve cselédpénztárnak.

A Kúria több esetben foglalkozott a sztrájk kérdésével. A határozatokból kitűnik, hogy a sztrájkban való nemcsak aktív, hanem az ügynevezett passzív részvétel is büntetendő cselekmény volt. Ez utóbbi alatt értette azokat, akik társuk fenyegetése vagy rábeszélése hatására szüntették be a munkát. Abban az esetben, ha valaki a sztrájk miatt több mint 24 órát elmaradt a szolgálatból, két igen súlyos következménnyel kellett szembenéznie. Egyrészt a munkaadónak joga volt

⁴⁸ Ferenczi, 1904. 12. p.

⁴⁹ Engedetlen, ellenszegülő, makacs.

⁵⁰ http://www.fszek.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/evfordulok/szende_pal/?article_hid=3036. A letöltés ideje: 2013. február 20.

⁵¹ Lőrincz E. 1974. 234-235- p.

felmondás nélkül elbocsátani, másrészt a gyári-nyugdíj szabályzat értelmében a sztrájkolók végleg elveszíthették a nyugdíjukat. Az elbocsátástól pedig csak az a munkavállaló menekülhetett, aki bizonyítani tudta, hogy fenyegetéssel vagy testi bántalmazással vették rá a munka abbahagyására.⁵²

A századfordulón a munkavállalók szervezkedésére válaszul egyre több munkáltatói szövetség jött létre. Ezek a sztrájkok kiküszöbölésére kollektív szerződések megkötését szorgalmazták, illetve egységes fellépéseket kezdeményeztek, akár csoportos létszámleépítés formájában.⁵³

A XIX.-XX. század fordulója körüli részleges mozgalmak csupán előfutárai voltak a későbbi országos méretű sztrájkoknak. A tiltás ellenére a szakszervezetek a sztrájkot szokásjogként kötelezőként elismert, nem hivatalos jogalkotás útján keletkező érvényes jogi szabályt alaklomszerűen, a szakszervezeti mozgalom megerősödésével pedig elterjedten alkalmazták.

Az I. világháború idején a sztrájk kérdését rendkívüli dologként kezelték. 1912-ben a korabeli büntetésekhez képest súlyosabb büntetést állapítottak meg, ha háború idején szüntették be a munkát. Három év börtönbüntetés járt annak, aki sztrájkolni akart a háború idején, és öt év börtönbüntetés járt annak, aki a hadviselést próbálta akadályozni. Az 1914. évi sajtótörvény vétségnek nyilvánította és fogházbüntetéssel sújtotta azt a nyomdászt, aki sztrájkhoz folyamodott.⁵⁴

Az 1930-as évektől a munkások oldalán beavatkoztak, sztrájkokat szerveztek, emellett igyekeztek a nem tag munkásság szolidaritását is elnyerni, és a sztrájktörést minimalizálni. A nagy méreteket öltő sztrájkok oka és háttere a gazdasági világválság s az azzal járó elszabadult infláció, a munkanélküliség az egyre csökkenő bérek okozta elégedetlenség. A sztrájkok gyakran véráldozatokkal is jártak. 1937-ben Csertetön három bányamunkás esett áldozatául a csendőrök sortüzének.⁵⁵

A kollektív konfliktust és a sztrájkot a szocialista rendszer devianciaként kezelte. Az 1951-es első Munka Törvénykönyv által kialakított rendszer „szükségtelemné tette, hogy a nem létező érdekviták megoldására valamiféle intézményt hozzanak létre.”⁵⁶

⁵² Baumgarten, 1916. 68. p.

⁵³ Kiss, 2005. 334. p.

⁵⁴ <http://vmek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm>. A letöltés ideje: 2013. február 20.

⁵⁵ Szirtes, 2007. 56. p.

⁵⁶ Rézler-Korcsmáros, 2008. 55. p.

Az 1967-es második Munka Törvénykönyv sem tartalmazott szabályt a sztrájkra nézve. Erre közel két évtized múlva került sor az 1989. évi VII. Sztrájk törvény megszületésével.

2. Az 1989. évi VII. Sztrájk törvény

A hazai szabályozásban külön törvény rendelkezik a sztrájkról. Európai összehasonlításban azt látjuk, hogy igen sok ország döntött a törvényi szabályozás mellett, akár kifejezett sztrájk törvény, akár egyéb törvény formájában.

A második világháborút követő évtizedekben kiépített magyar jogrendszer 1976. január 3-ától biztosítja a sztrájkjogot. Ugyanis a Magyar Népköztársaság e napon hirdette ki az 1976. évi 9. törvényerejű rendelettel a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, amely a sztrájk jog érvényesülését alapjaiban garantálja.⁵⁷

A nemzetközi megállapodás 8. cikkelyének 1. bekezdésének d) pontja ugyanis kimondja: *„Az Egyezségokmányban részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják... az adott ország törvényeivel összhangban gyakorolt sztrájkjogot”*.

A kihirdetés óta Magyarországon a sztrájk megengedett volt, a büntető törvénykönyvből és egyéb jogszabályokból folyó feltételekkel és korlátozásokkal. A jogalkotó úgy ítélte meg, hogy ez a helyzet a sztrájkok szélesebb körben történő felmerülése esetében nem megfelelő, ezért a sztrájkot az 1989. évi VII. törvénnyel szabályozta, ami 1989. április 12-én lépett hatályba.⁵⁸

A csupán hét szakaszból álló törvény, sok tekintetben hiányosnak minősült. Lényegében csak a legáltalánosabb kérdésekre adott választ. A politikai kompromisszumok eredményeként létrejövő törvény csak a sztrájk alapvető fontosságú területeit igyekezett lefedni. Az egyértelmű jogalkotói cél az volt, hogy a sztrájk jog kifejezetten a munkaviszonyhoz kapcsolódjon, és olyan jogi szabályozás szülessen, amely e körre redukálja a jogszerű sztrájk szervezésének lehetőségét.⁵⁹

A jelenség természetéből adódóan, a sztrájk kapcsán felmerülő valamennyi kérdést lefedő, részletes szabályozás kialakítása nem lehetséges. Ideális esetben a

⁵⁷ Babus, 1988. 58. p.

⁵⁸ Radnay, 1990. 12. sz. 993. p.

⁵⁹ Lőrincz Gy. 2008. 138. p.

jogalkotó kellően ismeri a szabályozandó viszonyokat, ugyanakkor belátható, hogy a jogalkotó nem gondolja, nem gondolhatja át valamennyi lehetőséget.⁶⁰

A törvény több mint két évtizedig szinte változatlan maradt.⁶¹ Megadja a sztrájkjog lényegi tartalmát, korlátait, ugyanakkor sok tekintetben joghézagokat hagy, nem felel meg a normavilágosság követelményének, mivel tartalma nem világos, nem megfelelően értelmezhető.

A törvény hatályba lépése óta kritikák sora érte, számos konferencia, kutatás tárgya volt, hogyan lehetne változtatni.

A módosítást sokáig a kétharmados többség hiánya akadályozta meg, így sejtethető volt, hogy amint az meglesz, a törvény is változni fog. Arra azonban kevesen számítottak, hogy a módosításra egyeztetés és szakmai javaslatok mellőzésével kerül sor.

A 2010. évi CLXXVIII. törvény a sztrájkokról szóló 1989. évi VII. módosításáról több jelentős változást hozott: kivette a hatálytalan törvényhelyre való hivatkozást, kibővítette a jogellenes sztrájk eseteit és új szabályokat vezetett be az elégséges szolgáltatás meghatározására, valamint új eljárási határidőt állapított meg.⁶²

⁶⁰ Parlagi, 2008. 358. p.

⁶¹ Munkácsy, 2011. 99. p.

⁶² http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_30_2_2012/ISSN_0866-6032_tomus_30_2_2012_569-575.pdf. A letöltés ideje: 2013. február 20.

3. A sztrájk mint alapjog

A jogalkotás számára keretet adó alapjogok egymással összefüggő, egymást feltételező rendszert alkotnak, s a sztrájkhoz való jog csak e rendszer szerves részeként értelmezhető. A sztrájk a kollektív önrendelkezés egyik kifejezési formája, s attól elválaszthatatlan két, a XIX. században kialakult klasszikus első generációs szabadságjog, a gyülekezés és egyesülés joga.

A sztrájkhoz való jog a második generációs gazdasági, szociális, kulturális jogok körébe tartozik. Az alkotmányjogi szakirodalomban felmerülő érvelés szerint a sztrájkjog tulajdonképpen az egyesülési és gyülekezési jog körében nyert alkotmányos védelmet, míg mások felfogása szerint a véleménynyilvánítási jog legalább annyira előfeltétele a sztrájkjognak, mint a gyülekezési jog.⁶³

A gyülekezési jog gyakorlása formailag csak csoportosan valósulhat meg, azonban minden szervezője egyénileg dönthet, részt kíván-e venni a rendezvényen, azaz e jog valójában az egyént illeti meg.⁶⁴

Bár a sztrájkhoz való jog a munkavállalót illeti meg, annak gyakorlása tipikusan a szakszervezetekhez kötődik. A szakszervezetek létének fontos előfeltétele az egyesülési jog, vagyis hogy egymáshoz csatlakozva, az állam beavatkozása nélkül érvényesíthessék érdeküket. Az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető politikai szabadságjog, az egyén joga, hogy akarata, véleménye, érdekei kinyilvánítása és védelme érdekében másokkal szervezetet hozzon létre, ezekhez csatlakozzon, illetve onnan kilépjen. Az egyesülési jog tehát egyrészt egyéni jellegű, hiszen mindenkit megillet, ugyanakkor másrészt kollektív is, hiszen csak többen együttesen képesek azt gyakorolni.

A sztrájkjog nem csupán politikai jellegű, hanem gazdasági jellege is van. Hasonlóságot mutat a gazdasági szabadságjogokhoz, azonban nem nevezhető valódi szabadságjognak, mert eleve korlátozásokkal érvényesül, egyes esetekben teljes mértékben elvonható, célját tekintve is kötött, mivel csak gazdasági, szociális érdekeket szolgálhat.

Elengedhetetlen annak eldöntése, hogy a sztrájk egyéni vagy kollektív jog. Az organikus elmélet szerint a sztrájk a szakszervezetek rendelkezésére álló kollektív

⁶³http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_30_2_2012/ISSN_0866-6032_tomus_30_2_2012_569-575.pdf. A letöltés ideje: 2013. március. 20.

⁶⁴ Chronowski-Rózsás, 2007, 63. p.

jog. E koncepció szerint a munkavállalók azért alakítanak szakszervezeteket, hogy a munkáltatók erőfölényét képesek legyenek ellensúlyozni. A sztrájk pedig e cél elérésének nélkülözhetetlen eszköze.

Az egyéni elmélet szerint a sztrájk az egyéni munkavállalót, nem pedig a szakszervezetet megillető jog. Annak ellenére, hogy a munkavállalók közösen, együttesen lépnek fel, a munkavállalókat, mint egyéneket illeti meg a sztrájkhoz való jog. Az előbbi elmélet gyakorlati megvalósítása leginkább a svéd, illetve német modellre jellemző, míg az utóbbi többek között az olasz és a francia jogban érvényesül. A magyar felfogás inkább az ILO köztes megoldásához áll közelebb, ami szerint a sztrájkjog az egyén, illetve a munkavállalók szervezeteit egyaránt megillető jog.

A sztrájkjog egyént megillető jogként való felfogására enged következtetni a magyar Sztrájktörvény megfogalmazása is. Ugyanakkor a hazai gyakorlat egyetlen munkavállaló munkabeszüntetését sem ismeri el sztrájknak.

III. Direkt akciók története Magyarországon

1. Besztercebányai bányászmozgalom 1525-1526

A magyar munkásság őseinek története távoli évszázadokra vezethető vissza. A városokat túlnyomórészt bányászok, kézművesek, kereskedők és gazdag bányapolgárok lakták. A legnépesebb réteg, a bányászok, valamint a zúzó-és kohómunkások voltak a leginkább kitéve a kizsákmányolásnak. Ezért a XV. század végétől kezdve a városok történeteinek lapjait az elnyomott bányamunkásság harcai, sztrájkjai és lázadásai töltik meg.

Az 1525-26 évi besztercebányai sztrájk és felkelés a Garam-menti bányavárosok legnagyobb arányú forradalmi megmozdulása volt, és a középkori bányamunkászmozgalmak történetének szerves részét alkotja.⁶⁵ A XVI. század első negyedében még számos kisbányavállalat a besztercebányai polgárok tulajdonában volt.⁶⁶ A rézben gazdag Besztercebányán viszont már a XV. század derekán mutatkoztak a vállalati koncentráció komoly jelei.

1475-ben a besztercebányai és környékbeli bányák a kitűnő technikai szakember és vállalkozó, Thurzó János kezébe kerültek. Tíz évvel később, pedig társult a híres augsburgi kereskedő és bányabirtokos céggel, a Fuggerekkel. A közös vállalkozáshoz a Fuggerek a pénzüket, Thurzó János pedig a szakértelmét, bányászati-kohászati tapasztalatait, magyarországi kapcsolatait és bányabirtokait ajánlotta fel.⁶⁷ Az így létrejött vállalat a bányavidék leghatalmasabb és legkoncentráltabb vállalkozása lett, amely csaknem az egész akkori Európát behálózta. Az 1495- ben alakult társaság elsősorban réztermeléssel foglalkozott, de a rézércnek viszonylag nagy ezüsttartalma révén az ezüsttermelésben is érdekelt volt. A társaság jövedelme meglepően hatalmas összeget tett ki, s e hatalmas tiszta nyereséggel szemben a Fuggerek semmi érdemleges ellenszolgáltatást nem nyújtottak.

A XIX. század vége óta a bányamunkások által termelt értéktöbbletnek igen tekintélyes része a Fugger-vállalat révén nem a magyar, hanem a dél-német

⁶⁵ Heckenast, 1952. 364. p.

⁶⁶ Wenzel, 1880. 38-39. p.

⁶⁷ Gergely, 1999. 18. p.

gazdasági életét lendítették fel.⁶⁸ Jelentős mértékű anyagi eszközeik komoly politikai befolyást biztosítottak a vállalatnak az ország kormányában. A hatalomban való részesedés által a társaság királyi engedély alapján nem fizetett bányaadót valamint, az ezüstbeváltás törvényes terhe alól is kivonta magát.

A társulat fennállása óta csaknem állandóak voltak az összetűzések, melyek fő oka az volt, hogy a Thurzó-Fugger társaság kiszorította a besztercei bányapolgárokat a város területén lévő bányáikból. Mindenekelőtt akadályozták a polgárokat az erdő használatában, a bányamunkásokat saját joghatásuk alá vonták és a városi privilégiumok semmibevitelével maguknak biztosították a bányászok élelmiszerral való ellátásának jövedelmező monopóliumát.⁶⁹

A vállalat megalakulása nyomán 1496-ban a társaság a bányamunkásság segélyező szervévé vált. Az úgynevezett bányásztársládák a Fuggerek tisztjeinek kezében volt, akik a társulat pénzét elsikkasztották, hatalmas károkat okozva ezzel a munkásságnak. A társláda nem csak a szerencsétlenül járt vagy kiöregedett bányászokat és özvegyüket, árváikat segélyezte, hanem az 1525-1526-ban lezajlott fegyveres bányászlázadás során is komoly szerepet töltött be. Később a Fuggerek beleegyezésével a bányászok kezelték a társládát, egészen a bányászfelkelés bukásáig.⁷⁰

Ugyanebben az időben a kormányzat és a Thurzó-Fugger vállalat minden eddiginél súlyosabb támadást indított a bányamunkásság amúgy is alacsony életszínvonalára ellen. A kormányzat az ország pénzügyi helyzetén nagyarányú pénzrontással akart segíteni. A 75%-os ezüstpénzből kivonta az ezüst nagy részét, így egy régi ezüstdénár két új rézdénárt ért. A pénzrontás országszerte nagy drágaságot és áruhiányt idézett elő. A Thurzók és Fuggerek az új, felét érő pénzből ugyanannyit akartak kifizetni a munkásoknak, mint amennyit a régeből kaptak. Tehát a bányászok reálbérét egy csapással a felére akarták csökkenteni így a legmagasabb fizetésű bányamunkások is éhezésre kényszerültek.

1525. május 19-én Besztercebánya munkásai sztrájkba léptek. Határozott és egységes fellépésüknek köszönhetően a városi tanács közvetítésével ideiglenes megállapodás jött létre. Azonban néhány nap múlva, június 2-án a bányászok ismét sztrájkba léptek, s aranyban követelték fizetésüket, mint régen. Ploss János a Thurzó-

⁶⁸ Mivel a bányáikban termelt rézet és ezüstöt az országon kívül dolgozták fel és értékesítették.

⁶⁹ Heckenast, 1952. 370. p.

⁷⁰ Dr. Gergely, 1986. 246. p.

Fugger társaság tisztje a bányászok nyomására egy alkalommal hajlandó volt a régi bért kifizetni. Miután június 3-án megkapták eredeti bérüket június 15-ig haladékat adtak a végleges rendezésre és munkába álltak.

Június 15-én egyenesen a királyi udvar gondoskodott a bányászsztrájk elnyomásáról. Magyarország ezekben a hónapokban súlyos kormányzati válságot élt át. Ezért június 21-én a pénzverés körüli visszaélések miatt letartóztatták a Fuggerek budai tisztjeit és Thurzó Elek főkincstartót. Ezek után a királyi tanács parancsára Korlátkövi Péter királyi udvarmester lefoglalta a besztercebányai rézbányákat és műhelyeket. Az újabb felkelést pedig a királyi hatalom erejével letörte: letartóztatta és börtönbe vetette a munkások vezetőit. A bányászmozgalom egy hónapos sikeres, akciói után elszenvedte első vereségét, lendülete rövid időre megtört. Az országgyűlés jóváhagyásával száműzték a Fuggereket az országból. II. Lajos a besztercebányai iparvállalatot Mária királyné kamaragrófjai, Behen Bernát és bornemissza Péter kezelésére bízta. Egy hónappal Korlátkövi Péter királyi udvarmester intézkedései után a bányaváros munkásai ismét sztrájkba léptek, a régi reálbér kiharcolásáért. Ám a hatóságok a bányászok bérköveteléseit nem elégítették ki, s a munka felvételére kényszerítették a sztrájkolókat. Mivel a pénz értéktelenségét továbbra sem orvosolták, ezért várható volt a bányászmozgalom folytatása.⁷¹

1525 szeptemberében minden eddiginél nagyobb arányú közös megmozdulásra került sor három bányavárosban. Létrejött a besztercebányai, a selmecebányai és a körmöcbányai bányamunkások szövetsége. Szeptember 18-án a bányászok betörték a selmecebányai börtönbe és kiszabadították a foglyokat. A három város szövetsége ellen az érdekelt városok polgárai is szövetségre lépetek egymással, ám ez nem jelentett akkora erőt, amely képes lett volna leverni a jogos bérükért harcoló bányászokat.⁷²

A bányászmozgalom befejezéséről hallgatnak a források, így nem tudjuk megállapítani, mennyire volt eredményes a szövetségbe tömörült bányászok harca. A szeptemberi felkelés után hónapokig nem került sor újabb megmozdulásokra. A besztercebányai munkások számára ezek a hónapok az erőgyűjtés hónapjai voltak. A Fuggerek bányáinak királyi kezelésbe vétele óta eltelt 8 hónap alatt meggyőződtek arról, hogy a király kizsákmányolja őket, mint a Fuggerek tették, és hogy a királyi kamara tisztjei semmivel sem jobbak a Fuggereknél.

⁷¹ Heckenast, 1952. 378. p.

⁷² Dr. Gergely, 1986. 273. p.

1526 márciusában a bányászmozgalom az eddiginél is nagyobb erővel lángolt fel, és kiterjedt az egész alsó-magyarországi bányavidékre. Besztercebányán a bányamunkások megtámadták a templomot, betörték a városi tanács üléstermébe, sok polgárt kifosztottak, felnyitották a gazdagok élelmiszertárait, behatoltak a királyi kamara épületébe és fegyverrel fenyegették a kamarai tiszteket. A felkeléshez csatlakozott Besztercebánya, Selmecebánya és Körmöcbánya munkásnépe és a környékbeli helységek bányamunkásai valamint a városi kézművesek egy része is.

A fegyveres felkelést elsősorban az váltotta ki, hogy a munkásokat egyre rendszertelenebbül és egyre értéktelenebb pénzzel fizették ki, s így már jóformán semmit sem tudtak vásárolni. A felkelés célja tisztességes, emberi megélhetést biztosító munkabér kiharcolása volt. A felkelők a régi jó pénzzel azonos értékű új pénzt követelték valamint a méltányosnál drágább piaci árak letörését.

A márciusi felkelés vallásos vonatkozásait is megemlítő források egybehangzóan lutheri irányzatúnak vallják a mozgalmat. A besztercebányai városi tanács tagjai, a bányakamara és a gazdag polgárok a bányamunkások jogos követeléseinek teljesítése helyett a királyhoz fordultak „az eretnokség és a lázadás” leverése érdekében.

II. Lajos király Werbőczy István nádort és Ráskai Gáspár temesi főispánt bízta meg a nyugalom megteremtésével és a lutheránus eretnokség felszámolásával. Werbőczy megbízatása tehát nemcsak a felkelő bányászok, hanem „a lutheránus eretnekek” üldözésére is irányult.⁷³ Werbőczy és Ráskai április 8-án érkeztek meg Besztercebányára, ahol a Zólyom megyei nemesekből rendkívüli törvényszéket alkottak. A bírósági vizsgálat megállapította ugyan, hogy a bányamunkások egyes panaszai és követelései alaposak, de a törvényszék a bányamunkások fellépését mégis lázadásnak minősítette, és a megmozdulás vezéreit elrettentésül április 13-án halálra ítélte és kivégeztette. Azokat a felkelőket, akiknek nem volt vezető szerepük a felkelésben engedelmességre kötelezték. Az ítélkező nemes urak az újabb bányászfölkelések elkerülésének érdekében engedtek a városi privilégiumok szorításából.

Mialatt Werbőczy a bányavárosokban tartózkodott, a királyi udvar egyre többet foglalkozott azzal a gondolattal, hogy visszaadja a bányákat a Fuggereknek. Mivel a kamarai tisztségviselőknek nem voltak sem technikai ismeretei, sem

⁷³ Hermann, 1976. 304. p.

kereskedelmi tapasztalataik és kapcsolataik, a bányászok pénzét pedig elsikkasztották, a rézbányák hozama erősen csökkent, az ezüsttermelés pedig alig volt több a Fuggerek alatti termelés felénél.⁷⁴ Thurzó Elek, mint az állam megbízottja április 16-án Esztergomban szerződést kötött a Fuggerekkel, mely szerint II. Lajos 15 évre bérbe adta Fugger Antalnak a Besztercebánya mellett lévő rézbányákat.⁷⁵ A rossz pénz a fegyveres felkelések ellenére is forgalomban maradt.

A bányászok továbbfolytatták harcukat körülményeik megváltoztatásáért. 1526. július végén ismét nagyobb arányú megmozdulásra került sor: a bányászok augusztus 3-án éjjel nyílt fegyveres felkelést indítottak meg Besztercebányán. Támogatást kértek a selmecbányai és körmöcbányai bányászoktól, azonban számottevő segítséget nem kaptak. Ennek okai nemcsak a felettes szervek szigorított intézkedései, de az objektív gazdasági és szociális körülmények voltak. A bányászok mozgalma Besztercebánya területére korlátozódott. A lázadó vájárok és bányamunkások Besztercebánya városát teljesen felégették és elpusztították. Ostrom alá vették a vártemplomot, és lövöldözve támadták a bennrekedt patríciusokat.

Dóczy Ferenc, Bars megye főispánja a gyors beavatkozást nagyon fontosnak tartotta, mert attól félt, hogy a parasztság is csatlakozni fog a felkeléshez, s így a bányászfelkelés parasztháborúvá fejlődik.⁷⁶

A bányászok felkelését a Zólyom megyei nemesség leverte. Nem a mohácsi csatamezőkre mentek a török ellen, hanem az emberi megélhetésükért küzdő bányamunkásságon álltak kegyetlen bosszút, kínpadra vonatták és kivégezték őket.

A bányászok felkelése elszigetelt maradt és elbukott. De hősi harcuk mégsem volt eredménytelen. A felkelés utáni években a vereség ellenére javult a helyzet. 1535-ben a bányászokat már jó pénzzel fizették és a bér ellen sem volt panasz. A bányászfelkelés megingatta a Fuggerek és a királyi bányatisztek uralmát, korlátokat szabott a bér munkásság kizsákmányolásának, biztosította a bányamunkásság szűkös megélhetését és ez által lehetővé tette a termelés folyamatosságát, a bányaművelés fenntartását, megmutatta a bányavárosok népének a bányászság elszántságát és erejét.

⁷⁴ Wenzel, 1883. 95. p.

⁷⁵ Gergely, 1999. 22. p.

⁷⁶ Heckenast, 1952. 393. p.

2. Sztrájkmozgalmak az 1848-1849-es szabadságharc idején

A XIX. század első felében az öntudatosabb munkások szakszervezetekbe, önképző- és segélyegyletekbe tömörültek, érdekeik védelmében. A harmincas-negyvenes években Nyugat-Európa fejlettebb országaiban a proletariátus jelentős társadalmi erővé fejlődött, és tömeges sztrájkmozgalmak jelezték a számbelileg is növekvő munkásosztály harckészségének fokozódását. 1848 tavaszán Európa jelentős részét forradalmak rázták meg, és a fellángolt forradalmak tüze Magyarországot is elérte. Hatalmas nemzeti mozgalom bontakozott ki, amely összefonódott az elavult hűbéri társadalom megdöntéséért folyó harccal. Az 1848-1849-es és polgári forradalom és szabadság harc - a veszteségek ellenére - a jobbágyság és Ausztriától való függés megszüntetésével, utat nyitott a kapitalista fejlődés előtt, ez a körülmény pedig magával hozta a proletariátus számának növekedését.

A munka- és életviszonyaik javítására törekvő munkások első magyarországi szervezetei céhes legénytársaságok, alkalmi egyesülések voltak. A munkásság java részét tömörítő céhek mesterlegényeinek legradikálisabb követelése sem terjedtek túl e céhek eltörlésének igényén. Fő céljuk a céhszisztem bilincseinek szétörése, de a forradalmi eseményeket igyekeztek legsúlyosabb panaszuk orvoslására is felhasználni: kiálltak a kizsákmányolás enyhítéséért az emberséges bánásmódért, a magasabb munkabéréért. Az 1848-as forradalom időszakában kis létszámú munkásság még nem volt önálló osztály, így a polgári forradalom eseményeit lényegesen nem befolyásolta.⁷⁷

Ha a fejlettebb pesti munkásság nem tudott önálló erőként érvényesülni az események sodrában, még kevésbé volt képes erre a vidéki munkásság.

E korszak munkásmozgalmai során egyedül a nyomdászok értek el jelentősebb eredményeket. Sikertől elérniük, hogy a nyomdatulajdonosok és a nyomdai munkások 1848. május 13-án megkötötték az első magyarországi kollektív szerződést, és létrehozhatták segélyegyletüket.⁷⁸

⁷⁷ Dr. Gergely, 1986. 284-285. p.

⁷⁸ Pallós Jenő: Budapest ipara, munkássága és munkaviszonyai 1848-49-ben. http://ezredveg.vasaros.com/html/1999_02/99023.htm. A letöltés ideje: 2013. január 17.

A magyar függetlenségért harcoló reformmozgalom, élén Kossuth Lajossal, felismerte az ipar jelentőségét. Kossuth, a hazai ipar fejlesztése és támogatása céljából, iparegyletet, védegyletet és mozgalmat szervezett.

Kiváltképp fontosnak tartotta a textilipar fejlesztését. A mozgalomban aktív szerepet töltött be a magyar textilgyárosok is. *„Az Ausztriától való függés és a feudális nagybirtokrendszer akkori körülményei között ez a mozgalom nem eredményezhette az ipar számottevő fejlődését, de hozzájárult a politikai felvilágosodás terjedéséhez, a polgári forradalom előkészítéséhez.”* A forradalom és a szabadságharc alapjaiban rázta meg a még fennálló céhrendszert. A kormány már 1848 májusában elrendelte, hogy a céhlegények követeléseiket össze kell gyűjteni, és ezután egyeztetni kell a mesterekkel. Az egyes céhek legényei különféle követeléseket hangoztattak. A gombkötősegédek, a pesti takácslegények és a paszományos legények mind követelték a nők munkától való távoltartását, utóbbiak ezen kívül követelték a zsidók eltiltását a szakmától.

A kormány a követelések megbeszélésének céljából, egyeztető értekezletet hívott össze, a textiles céhmesterek és a céhes legényei részvételével. Az értekezleten csupán a más szakmák által felvetett általános jellegű, fontos sérelmeket tárgyalták. később a kormányrendeletet bocsátott ki, amely módosította a céhszabályokat, és előmozdította a céhekbe tömörült munkásság szabad bér munkássá fejlődését.

A szabadságharc bukását követően az abszolutizmus korában, a jobbágyság felszabadítása, az osztrák elnyomás ellenére, elősegítette a magyar ipar számottevő fejlődését. Ez azonban a textiliparra nem vonatkozott, amely továbbra is elmaradott volt.⁷⁹

1848 a bányászati viszonyok terén is forradalmi változásokat hozott. Kossuth Lajos és Batthyányi Lajos különös gondolkodással foglalkoztak a magyar bányászat fejlesztésének kérdésével. A magyar minisztériumon belül a bányászati ügyek irányítását Kossuth Lajos pénzügyminiszter vette át.

Ebben az időszakban az ország bányamunkásainak óriási többsége főként szlovák, román és német nemzetiségűekből tevődött össze, akik kevésbé érezték magukénak a magyar nemzeti függetlenség eszméjét, ezért a forradalmi eseményeket gazdasági és egyéb követeléseik kivívására igyekeztek felhasználni.⁸⁰

⁷⁹ Réti, 1980. 7-8 p.

⁸⁰ Dr. Gergely, 1986. 285. p.

Követelték a régi bérek felemelését, és ragaszkodtak egyes bányatisztek és bányahivatalnokok elbocsátásához. *„A követelések mutatják, hogy a bányászproletárok már keresték a kapitalista kizsákmányolási rendszer megszüntetésének útját, a nagyipari munkásság hiányában azonban nem találhatták meg.”*⁸¹ Amikor követeléseiket nem teljesítették, a selmeci bányászok a munka beszüntetésével fenyegetőztek. A magyar kormány attól tartott, hogy Selmecebányán felkelés tör ki, ezért május 9-én kiküldték Andreánszky Sándor tanácsost azzal, hogy szükség esetén orvosoljon bizonyos sérelmeket. Azonban elsősorban a bányászmozgalmakat igyekeztek leszerelni a munkások lényeges követeléseinek teljesítése nélkül. Június 1-én követelésekkel lépett fel a bányamunkásság, amiben követelték, hogy a nyugberek felemelését, valamint, hogy a beteg munkásokat ne nekik kelljen ellátniuk, hanem az állam gondoskodjon róluk. A kormány teljesítette a kéréseket. A nyugdíjba vonult bányászok 10 Ft nyugdíjért kaptak, a bányamunkások bérét pedig felemelték.⁸²

A felvidéki bányászok fegyverrel a kezükben harcoltak a forradalmi eszmékért. Benincky Lajos kormánybiztos serege, főként Selmecebányáról toborzott önkéntesekből állt, javarészt bányamunkásokból. Sok bányamunkás tevékenykedett a hadiszolgálatás érdekében. A körmöci bányamunkások segítették a lőszergyártásban, sőt kisebb ágyúk öntésében is közreműködtek. A balánbányaiak is kivették részüket a Habsburg elleni harcból. Ágyúöntés révén bekapcsolódtak a hadipari termelésbe: Balabánya látta el rézzel a székely ágyúöntőket.⁸³

A hónap végére a bányavárosok már ellenséges kezekre kerültek. A bányavárosok munkásai előtt nem volt kétséges, hogy a Habsburgoktól továbbra sem számíthatnak támogatásra helyzetük javításának érdekében, ezért folytatták az ellenállást. Ennek az időszaknak jelentős megmozdulása volt a Selmec vidéki bányászmozgalom. 1848-1849- ben a selmecebányai szlovák bányászok a magyar munkásokkal karöltve tevékeny résztvevői voltak a szabadságharcnak. A forradalom hírére az ország más bányavidékeinek népe is megmozdult. Nagybányán a bányamunkásság kétféleképpen tette ki a részét a forradalmi harcból. *„Először a munkásság a forradalom demokratikus irányba történő továbbfejlesztéséért harcolt, a választójog kiterjesztését követelte és bérkövetelésekkel lépett fel. Másodszor pedig*

⁸¹ Dr. Gergely, 1986. 289. p.

⁸² Dr. Gergely, 1986. 290. p.

⁸³ Dr. Gergely, 1986. 290. p.

a fegyveres harc kitörése után a termelésben, de mint katona is támogatta a forradalmat.”⁸⁴

Az 1848. márciusi események nagy lelkesedést szültek ezen a vidéken is. A templomokban ünnepélyes hálaadó istentiszteleteket tartottak, s a városházán népgyűlést hívtak össze, ahol kihirdették és az első magyar független minisztérium kinevezését és az 1848. évi törvényeket.

Májusban Vízakna város összeírta a nemzetőri szolgálatra kötelezett polgárokat. Azonban a nemzetőr csapatba a románok csak azzal a feltétellel voltak hajlandóak belépni, ha a vezérlés nyelve román, és a tisztjeiket maguk választhatják meg. Ezeket a feltételeket a magyarok nem fogadták el, s így a románok külön szerveztek nemzetőrséget. Az ősz elején a két csapat között a kezdeti jó viszony ellenségesre változott. 1848 tavaszán, a bányatelepeken több száz fős bányász nemzetőrségek alakultak. A bányaművek lőszereket és kisebb ágyúkat gyártottak.

Az 1848-as forradalmi események új lendületet adtak a vajdahunyadi vasércbányászai és kohászai harcaihoz. Április elején a gyalári bányászok között zavargások törtek ki, elsősorban a választójog elnyerése mozgatta meg az erdélyi bányavidék munkásait. A törvény igyekezett kizárni az értelmiséget és a kispolgárokat a választójog gyakorlásából. A bányák tisztviselői, altisztjei és fizikai munkásai nem rendelkeztek választójoggal, s mind elszántan követelték politikai jogaikat. A legélesebb választójogi küzdelem a dél-magyarországi bányavidéken folyt. Többek között Oravicán és Nagybányán is a vagyoni cenzus élezte ki a választójogi harcot.⁸⁵

Zalatnát székely és magyar katonaság szállta meg, ezek után napi renden voltak a román néppel való összetűzések. A nemzetiségi ellentétek véres eseményekhez vezettek. Az összetűzések során Zalatna bányaművei elpusztultak, a város leégett.

A konzervatívok és a liberálisok egyaránt féltek a radikális népmozgalmaktól és nem merült fel bennük a nemzetiségi kérdés megoldásának fontossága. Voltak, akik az európai forradalmakban a kommunizmus felé vezető utat látták. Kossuth Lajos felismerte a nemzetiségi kérdéssel való megegyezés fontosságát. A forradalom és szabadságharc idején késve ugyan, de igyekezett megoldani a nemzetiségi kérdést.

⁸⁴ Dr. Gergely, 1986. 292. p.

⁸⁵ Dr. Gergely, 1986. 295. p.

Kísérletet tett az erdélyi románokkal való megegyezésre. Azonban az ellentétek jobban elmérgesedtek, s Erdély – a társadalmi és nemzeti kérdés megoldatlansága miatt- a polgárháború színterévé vált. Erdélyben Bem tábornok kezébe vette a nemzeti megbékélés ügyét. Kimondta a nemzetiségi egyenjogúságot, és amnesztiát hirdetett a magyar szabadságharcosok számára. Hosszas tárgyalások után végül július 14-én hivatalosan megszületett a békesítési tervezet, azonban Bem küldetése elkésett.

Az osztrákok leverték a magyar szabadságharcot és az abszolútizmus hosszú évei köszöntöttek be. Ezekben az években főként az élelmiszeripar, a szén- és vasérckészletek feltárásai, valamint a vasgyártás fejlődött. Az osztrák kormány a román és a többi nemzetiségnek tett ígéreteit, amiket a magyar nép elleni küzdelemért ígért, pedig nem tartotta be.

3. Soproni munkásmozgalmak a századforduló körül

A XIX. században több alkalommal is sor került bérmozgalmakra, ezek közül azonban - az Általános Munkásegylet soproni szervezetének megalakulását követően - csak a szabólegények bérmozgalma nőtt sztrájkká.

1870-ben a pesti szabólegények által tartott sztrájk hatására felbuzdulva a soproni szabósegédek a sztrájkba lépés lehetőségét fontolgatták. Követeléseik megfogalmazásának céljából, 1872. október 2-án gyűlést tartottak. Béremelést és munkaidő meghatározást követeltek, ennek elmaradása esetén pedig sztrájkba lépéssel fenyegetőztek. A követelések mellett lázító, munkabeszüntetésre buzdító iratokat terjesztettek nagyobb hazai városokba. A sztrájk csak néhány napig tartott, október 16-án a sztrájk vezetőit kitoloncolták a városból, a többi sztrájkoló pedig önként visszatért munkaadójához.

Egészen 1896-ig nem is találkozunk hasonló megmozdulással. Ekkor már nem kisipari munkások, hanem gyári munkások lépnek sztrájkba, ami azért különös, mert ebben az időben, Sopronban alig működnek gyárüzemek. Az év első felében kezdte meg működését a soproni sörgyár, és a Weitzer-féle vagongyár - két év szüneteltetés után- ekkor kezdett újra üzemelni.

Az említett két sztrájkon kívül komolyabb munkásmegmozdulás nem volt, ami a soproni rendőrkapitányság szerint az iparmunkások rövid tartózkodási idejének köszönhető.

1903-ban szintén két akció volt: az év elején a pék munkások szüneteltették be a munkát, az év vége felé pedig a Romwalter – nyomda cég munkásai kezdeményeztek sztrájkot.

A szabómunkások 1872-es és a gyári munkások 1896-os sztrájkja után először a sütőmunkások kezdtek sztrájkolni. A munkabeszüntetésre elsősorban a kosztpénz követelése és a vasárnapi munkaszünet be nem tartása miatt került sor. A mesterek a törvénybe iktatott munkaszünetet nem tartották be. „*A hétfő virradati sütéshez a tésztát már vasárnap éjjel előtt készítették el.*” A soproni sütő munkások 1903. május 7-én felhívás küldtek a mesterekhez. A felhívás a 10 pontban összefoglalt követeléseket tartalmazta. Ezek között volt munkaidő beosztással, ünnepnapokkal, bérezéssel és fiatalok foglalkoztatásával kapcsolatos kérések.⁸⁶

A sütőmunkások tovább kísérleteztek, hogy a munkaadókkal jogos követeléseik teljesítésére egyezséget köthessenek. A mesterek 20 % béremelést kínáltak és a vasárnapi munkaszünetet illetőleg beleegyeztek abba, hogy a műhelyekben délelőtt 10 órától este 11 óráig szüneteljen a munka. A péklegények szigorúan ragaszkodtak feltételeikhez, ezért nem született egyezség. A segédek még aznap éjjel megkezdték a sztrájkot. A sztrájkolók megtagadták a munkavégzést. Ezért a rendőrség a városból való kitoloncolás veszélyével fenyegette a munkásokat. Sőt sztrájktörőket is alkalmaztak a honvédség bevonásával. Végül a sütőmunkások kénytelenek voltak feladni a harcot kitartás és anyagi fedezet hiányában. A munkások egy része munkába állt, másik része távozott a városból. A sztrájk azonban így is hozott némi eredményt, ami igen változatosnak mondható. Volt olyan mester, aki a munkások által követelt kedvezményeket a kosztpénz kivételével mind megadta, viszont olyan is előfordult, aki egyáltalán nem engedett a munkások követeléseinek.

Az 1903-as évi nyomdászsztrájk már lényegesen kisebb horderejű megmozdulás volt. Ellentétben a péksegéde sztrájkjával, itt az akció csak egy üzemet érintett, ott sem valamennyi munkavállalót, hanem mindössze a szedőket. A sztrájkra vonatkozó rendőrségi iratok nem maradtak meg, viszont a sajtó tudósításából néhány

⁸⁶ Kölkedi, 1962. 97. p.

részletet ki lehet deríteni az eseménnyel kapcsolatban. A Romwalter-féle soproni nyomdavállalat szedő munkásai 1903. december 9-én délben abbahagyták a munkavégzést. Az ok minden bizonnyal az volt, hogy a tulajdonos megszegte a kollektív szerződést.⁸⁷

1904. év legnagyobb megmozdulása országos jellegű volt, ami részben érintette Sopron városát is, amennyibe a soproni-pozsonyi vasút dolgozói csatlakoztak az országos vasutas sztrájkhoz. A megmozdulás az ország egész belpolitikai életét felrázta, a kormányt kis híján megbuktatta, Ferenc Józsefet pedig mozgósítási parancs kibocsátására bírta. Mindezekből kiindulva, kijelenthetjük, hogy a vasúti sztrájkok különösen nagy nyomást tudnak gyakorolni, s ezért mindig is a figyelem középpontjában állnak.

A MÁV dolgozói fizetésemelést vártak, de a tervezett emelkedés nem érte el a követelt nagyságot. Az emelkedés összege 7 millió korona volt, a MÁV dolgozói által várt 11 millió korona helyett. A vezérigazgatóság azonban ilyen mértékű emelésről hallani sem akart, és minden tárgyalást mereven elhárított. Április 20-án a MÁV szakszervezeti bizottsága országos vasutas gyűlést szándékozott egybehívni, a hivatali előjárók megkerülésével, azonban a vezérigazgató megtiltotta a gyűlés összehívását, és a főkapitányság is elutasította a beadványt, amiben az engedélyt kérték.⁸⁸

Amikor a vasutasok megismerték a gyűlést felfüggesztő rendeletet, a budapesti Rákosrendező Pályaudvaron azonnal kirobbant a sztrájk. A dolgozók megrongálták a vasúti berendezéseket, lehetetlenné tették a vonatok kiindulását és beérkezését. Az igazgatóság a MÁV ki nem nevezett munkásait sztrájktrókként szerette volna alkalmazni, de április 20-án - áthúzva az igazgatóság számításait - ezek a munkások szolidaritásból csatlakoztak a munkabeszüntetéshez. Csatlakozásuk erősítette a mozgalom lendületét, növelte a résztvevő tömegek számát, a vasúti forgalmat az egész ország területén megbénította. Viharos viták kerekedtek a parlamentben, Tisza István belügyminiszter elrendelte a vezetők letartóztatását, de ez sem vezetett eredményre. Sőt inkább fokozta a sztrájk hevességét, s a küzdelem egyre elszántabb lett.

⁸⁷ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, 1955. 167. p.

⁸⁸ Soproni Napló. 1904. április 24.

A Győr- Sopron-Ebenfurti Vasút (GYSEV) vonal nem csatlakozott a mozgalomhoz, nem támogatták és nem is akadályozták a MÁV dolgozóinak követeléseit.⁸⁹

A Pozsony felé induló személyvonat személyzete megtagadta a szerelvény tovább haladását, majd pozsonyi felhívásra csatlakozott az országos eseményekhez. Perceken belül az egész állomás személyzete, munkásai követték példáját és hasonló eljárásra kérték fel a pozsonyi vonal minden állomását. Két állomás kivételével, minden állomáson teljes volt a sztrájk, a forgalom teljes mértékben szünetelt.

A sztrájk hatása egyre nagyobb volt az áru-és személyforgalomra. A katonaság és a rendőrség segítségével próbálták biztosítani a forgalmat, azonban eredménytelenül. A soproniakhoz csatlakoztak a győri állomás dolgozói is, ezzel megszakítva Budapesttel minden vasúti összeköttetést. Április 22-én a megszűnt összeköttetés pótlására a budapesti Déli pályaudvar egy katonai szerelvény indított Sopronba, de csak Komáromig sikerült eljutnia. Semmilyen pótmegoldással nem tudták helyreállítani az ország forgalmát, s a kormány és a MÁV vezetősége közti tárgyalások sem vezettek eredményre. Tisza, családjával Bécsbe menekült.⁹⁰ A sztrájkolók szilárd magatartása a végső lépésre szánta el a kormányt: Ferenc József mozgósítási parancsot bocsátott ki, és elrendelte a sztrájkoló munkások katonai behívását. Kikötötték, ha valaki ennek a parancsnak ellen mer szegülni, az ellen a katonai büntető törvényeket alkalmazzák. A behívás értelmetlenné és egyben lehetetlenné tette a megmozdulást. A behívottak, mint katonák kötelesek voltak szolgálatot teljesíteni a MÁV-nál.⁹¹

A sztrájk növelte a dualizmus belső ellentmondásait, a rendszer bukását hozta közelebb. A Népszava által írt kritika rávilágított a sztrájk tervszerűtlenségére, és szervezetlenségére: *„A sztrájk szinte önkéntelenül robbant ki meglepő gyorsasággal a győzelem biztos tudatában, óriási lelkesedéssel, alig valami előkészülettel, mely megbénította az ország közgazdasági életét.”* *„A sztrájkolók szervezetlen tömegek voltak...”* *„Összeköttetést nem tudtak fenntartani egymás között.”*⁹²

⁸⁹ A GYSEV- en mindössze csupán két alkalommal sztrájkoltak, mégpedig 1919-ben és 1956-ban.

⁹⁰ Magyar Vasutas 1904. május 1.

⁹¹ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 1955. 206. p.

⁹² Garai, 1964. 236. p.

4. Brennbergbányai munkásmozgalmak 1907-1909

A századfordulót követő közel két évtized döntő jelentőségű a magyarországi munkásosztály és munkásmozgalom életében. Megváltozott a munkásosztály létszáma, összetétele, s jelentős részét a gyáripar foglalkoztatta.

Az 1907-1909-es években Brennbergben egymást érték a hatalmas sztrájkmozdulások. A hároméves sztrájkhullám legkiemelkedőbb mozgalma az 1909. október 1-jén kialakult kilenches sztrájk volt, mely országos jelentőségűvé nőtt. Mielőtt azonban erről szólnék, röviden meg kell emlékeznünk az azt bevezető 1907. és 1909. évi kisebb- nagyobb megmozdulásokról, melyek féléves időközönként követték egymást.⁹³

Az 1907. év legnagyobb és leghosszabb sztrájkja ősszel tört ki Brennbergbányában. Ennek előzménye az 1907. január 30-án zajló kisebb sztrájk volt, melynek lefolyásáról pontos adatok nem maradtak fenn, mindössze annyit tudunk, hogy 100 külszíni bányász beszüntette a munkát, mert beadványukat, melyben napi bérük 20 fillérrel történő felemelését kérték, az igazgató elutasította.

Szeptember elsején 23 pontból álló kérvényt nyújtottak be a bányavezetőség felé, melyet elvi okokból visszautasítottak. Szeptember 11-én 800 brennbergi bányász tette le a munkát. A sztrájk a munkások 4 koronás bérminimumának megadásáért tört ki, ami csupán 15 fillér béremelést jelentett. Az egyeztető tárgyalások folytak, de az igazgatóság merev magatartása miatt nem sikerült eredményre jutni. A sztrájk alatt több munkást letartóztattak. A bányászok ellenállása végül megtört, a 27 napos sztrájk eredménytelenül zárult.

1908-ban mindössze két kisebb munkabeszüntetés történt, az első mindjárt az év elején, január 15-én tört ki. 43 földalatti szállítózemélyzet tette le a munkát a váratlan bércsökkenések miatt. A sztrájk csendes lefolyású volt, az üzemvezetőség és a munkások hamar kiegyeztek egymással.⁹⁴

Ugyancsak néhány óra alatt rendeződött a március 24-ei munkabeszüntetés is. A csillék olajozatlanságára hivatkozva minden előzetes bejelentés nélkül 34 dolgozó abbahagyta a munkát. A bányaigazgatóság azonnal intézkedett, hogy a csilléket minél hamarabb megkenjék, úgyhogy az esti műszakban dolgozók már zavartalanul végezheték munkájukat. 1908-ban több munkásmozdulással nem is találkozunk.

⁹³ Faller, 1964. 2. sz. 119. p.

⁹⁴ Faller, 1964. 2. sz. 119. p.

A következő évben már jóval gyakrabban találkozunk hasonló összetűzésekkel. Mindjárt az év elején január 15-én háromnapos sztrájk vette kezdetét, az elmaradt bérezése miatt. Korábban a bányaiüzem vezetősége új megállapodást kötött a magasabb munkabér tekintetében, de a bérezés napjának a földalatti csillések munkabér összegét vehették fel. Amikor a munkásság tudomást szerzett az üzem jogtalan eljárásáról, egy emberként a csillések mellé állt. S szolidaritásból ugyancsak leállította a munkát. A munkavállalók a jogos bér kifizetése mellett, Szentes Lajos üzemvezető bányász mérnök eltávolítását is követelték. Szenes könyörtelen magatartásának köszönhetően a munkavállalók a sztrájk közvetlen okozóját látták benne. Miután a budapesti bányakapitányság kiküldöttje meggyőződött a munkások igazáról, kérésüket a bányai igazgatóság elé vitték. Január 19-én a bányamunkások ismét munkába álltak. Másnap a bányai igazgató a Részvénytársulat igazgatóságának határozata alapján azonnali hatállyal megszüntette az üzemvezető munkaviszonyát és a csilléseket is kifizették visszamenőleg.⁹⁵

Félévvel később újabb háromnapos sztrájk tört ki Brennbergbányában. A sztrájkot lényegében két csillés háromnapi munkától való eltiltása váltotta ki. A többi 27 csillés bányásztársaik mellé állva, abbahagyták a munkavégzést. Ezzel egy időben. Riegel Vilmos bányai igazgató azonnali hatállyal felmondott a szakszervezet elnökének Gregorits Antalnak. Még aznap, amikor a munkások értesültek a történetekről, azonnal kirobbant a sztrájk az egész üzemben. Követelték a két csillés munkába állítását, valamint Gregorits felmondásának hatálytalanítását. Ám Riegel hajthatatlan volt, s az utóbbi kérésnek makacsul ellenszegült. A munkásokat pedig kilakoltatással fenyegette, amennyiben azok továbbra sem állnak munkába. Gregorits látva, hogy itt már több száz ember sorsa a tét, írásban lemondott szakszervezeti elnökségéről, azzal a feltétellel, hogy továbbra is a bányánál dolgozhat. Riegel a munkásság rendíthetetlen követelésére kénytelen volt Gregorits felmondását visszavonni s a két csillést is visszaállítani, mire a sztrájk megszűnt. Mind a januári mind a júliusi megmozdulások csupán előjátéka volt az október 1-jén kirobbant több mint két hónapos sztrájkknak, mely tartalmában és lefolyásában is példátlan volt a hazai bányamunkás megmozdulások történetében.

⁹⁵ Faller, 1964. 2. sz. 119. p.

Az október elsején kitört sztrájkot a szénosztályozó női dolgozói kezdték a délelőtti műszakban, délután pedig már a vájárok és a csillések sem szálltak le a bányába. A bánya üzeme teljesen megállt. A sztrájk oka az volt, hogy a bányai igazgatóság a külszíni dolgozók munkaidejét 10 órától 12 órára akarta felemelni, és a többletmunkáért 10 fillért bérjavítást ajánlott fel, vagyis óránként 5 fillért. Közben a földalatti szállító személyzet munkaidejét 8 órában állapította meg, ami azonban nem is volt munkaidő csökkentés, mivel az addigi 10 órából eredetileg is csak 8 órát dolgoztak. Az igazgatóság állítása szerint az osztályozó lányok nyolc óras munkaidőt követeltek, viszont a lányok csupán az eredeti munkarend visszaállítását szerették volna elérni, így az igazgató kijelentése hamisnak bizonyult.

Október 4-én az igazgatóság felszólította a sztrájkoló munkásokat, hogy 48 órán belül vegyék fel a munkát, és aki ennek nem tesz eleget azt elbocsátottnak tekinti. A felszólítás természetesen eredménytelen volt, ezért október 7-én a bányai igazgatóság a sztrájk kirobbanásával gyanúsított 52 bányamunkást berendelte s egyenként felszólította őket a munkafelvételére. A bányászok egyöntetűen megtagadták a munkába állást, ezért Rieger a legembertelenebb módszerekhez folyamodva, azonnal elbocsátotta őket és megindította ellenük a bányatelepi lakásokból való kilakoltatási eljárást.⁹⁶

Október 29-én Töpler Kálmán soproni polgármester újabb békítő tárgyalásokat kezdeményezett, amit Riegel bányai igazgató tudomásul vett. Azonban, „...szóba sem áll a munkásokkal és a polgármester jelenlétében is elhagyta a tanácskozás színterét, mihelyt a munkások küldöttsége megjelent Nem akar velük tárgyalni, de békéltető bizottságot sem akar. Nem akar semmilyen kibontakozást, amiből nyilvánvaló, hogy a bánya belekényszerítette a munkásokat a sztrájkba.”- írja a Soproni Napló november 7-ei száma.⁹⁷ A tárgyalások minden lényegesebb eredmény nélkül megakadtak. A munkások továbbra is kitartottak eredeti követelésük mellett, s a régi feltételek visszaállítása esetén, azonnal hajlandók voltak munkába állni.

November 10-én mintegy 80 kilakoltatott személyt hoztak Sopronba, másnap reggel pedig újabb 200 személy érkezett a városba. A kétnapos tárgyalások

⁹⁶ Faller, 1964. 3. sz. 195. p.

⁹⁷ Faller, 1964. 3. sz. 195. p.

eredményeként a bányaigazgatóság kénytelen volt elfogadni, hogy a sztrájkoló munkások, befizetett járulékaik arányában felosztották a társláda vagyonát.⁹⁸

November 30-án újabb békéltető tárgyalások kezdődtek, immár hattagú bizottság közreműködésével. A tárgyalás 3 óra hosszat tartott, s lényegében eredménytelenül végződött, ugyanis Riegel továbbra is makacsul ragaszkodott ahhoz, hogy az elbocsátott munkásokat nem veszi vissza.

Végül december 5-én a kilenches ellenállásban kifáradt és meghurcolt munkások kénytelenek voltak feladni a harcot és munkába állni. Meg kellett győződniük, hogy Riegel rossz indulatával szemben nemcsak a polgármester, de a főispán és az összes hatóság tehetetlen.

Az október 1-én kitört, kilenches sztrájk hatalmi kérdéssé fajult és 75 család kilakoltatásával végződött. Egy részük Németországba távozott, más részük új munkakönyvet váltott és Sopronban állt munkába. Ezzel teljesen lezárult a brennbergbányai sztrájk, olvassuk a Soproni Napló 1909. december 16-i számában. Riegel eltávolítását még a sztrájk befejezése után is ismételten követelték, mégpedig nem csak a munkások, de a városi tanács tagjai is a közgyűléseken, mert e sztrájkjal kapcsolatban tanúsított példátlan magatartásért Sopronban is megvetették.

Négy hónappal a sztrájk befejezését követően a bányahatóság hivatalos szerve rávilágított arra a tényre, hogy a brennbergbányai sorozatos sztrájkoknak elsősorban nem a munkásság az oka, hanem az áldatlan állapot, mely a bányatulajdonos és a Brennbergi Kőszénbánya Részvénytársulat közti sokéves marakodás következtében uralkodott. A munkásság jogos követeléseit sehol sem hallgatták meg, ezért kénytelenek voltak a sztrájk eszközehez folyamodni, mialatt a kizsákmányoló város és a tőkés részvénytársulat között őrlődött.⁹⁹

⁹⁸ Faller, 1964. 3. sz. 196. p.

⁹⁹ Faller, 1964. 3. sz. 201-202 p.

5. Pécsi munkásmozgalom az első világháború idején (1914-1918)

A XIX. század végén a gyorsuló ütemű termelés, amely elsősorban a tudomány és a technika újabb vívmányainak volt köszönhető, együtt járt a gyarmatbirodalmak növekedésével is. Ezért az államok célja egyre inkább az új nyersanyaglelőhelyek és a piacok megszerzése volt, melyeket a gyarmatrendszerek kibővítésével tudtak leginkább elérni. Így Anglia és Franciaország a XIX. század végén és a XX. század elején fokozott terjeszkedésbe kezdtek. A gyarmatosításban korábban és kevésbé kapcsolódó országok közti ellentétek –mint Németország és Oroszország esetében- egyre jobban kezdtek kiéleződni.

1914 első felében két szembenálló hatalmi tömb, az antant¹⁰⁰ és a központi hatalmak¹⁰¹ folytatták a diplomáciai csatározásokat és gyorsították a fegyverkezést. A háborús veszély egyre inkább növekedett.

1914 májusában pécsi bányászmozgalom tört ki, amely tulajdonképpen folytatása volt azoknak az 1913-ban lezajlott sztrájkoknak, amelyek a gazdasági válság eredményeként jelentkeztek. A gazdasági gondokon kívül régi sérelme volt a bányászoknak, hogy a kormány tíz évig tartó küzdelem ellenére nem engedélyezte sem a helyi szervezetek megalakítását, sem az Országos Szövetség felállítását. A nyolchetes sztrájk csak részleges győzelmet hozott, s az előre meghatározott célokat nem tudta elérni.¹⁰²

A háború kitörése előtti időszak második jelentős mozgalma Pécsen az építőmunkások sztrájkja volt. Szervezkedésük erejét mutatja, hogy már az előző években sikerült kivívniuk a munkabérminimumra vonatkozó kollektív szerződést. Az 1914 júniusában fellobbanó sztrájk folyamán, újra megjelent a háború fenyegető réme. 1914. június 28-án Ferenc Ferdinánd ellen elkövetett sarajevói merénylettel megteremtődött a háború kirobbanásának ürügye. A Monarchia hadat üzent Szerbiának.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt elítélte a sarajevói nacionalista merényletet, s egyben bírálta azokat az állapotokat is, amelyek a merényletet szülték. A háború idején az MSZDP vezetősége, nagyon rövid idő alatt áttért a

¹⁰⁰ Az antanthatalmak szövetségi rendszere háromhatalmi antantra, az Egyesült Királyság, Franciaország és Oroszország szövetségére épült.

¹⁰¹ A központi hatalmak közé tartozott: a Német Birodalom, az Osztrák Magyar Monarchia, az Oszmán Birodalom és Bulgária.

¹⁰² A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, 1966. 692. p.

háborús politika elítélésétől a hadbalépés tudomásulvételére, de hangot kapott a háború dicsőítése, igazolása is. Ezt a magatartást azzal magyarázták, hogy a szervezetek átmentése érdekében fel kell adni a harcot a háború ellen, nehogy a hatóságok feloszlassák a legális munkásszervezeteket.¹⁰³ A háború nem csupán a frontokon harcoló katonák számára jelentett szenvedést, hanem az itthon maradottak életét napról napra nehezebbé tette. A sörgyár kijelentette, hogy a háború folytán a kollektív szerződés érvényét veszítette, továbbá a munkabéreket is leszállítják. A gabonaárak egy hónap alatt a duplájára növekedtek, s rohamosan minden drágább lett.¹⁰⁴

A Dunagőzhajózási Társaság is felemelte 30%-kal a szénárakat, de amikor a munkások a drágulásra hivatkozva bérjavítást kértek, mereven megtagadta azt, arra hivatkozva, hogy a háborúban tilos a sztrájk. Ugyanezt a módszert követte a MÁV üzletvezetőség székházát építő vállalkozó is, amikor le akarta szállítani az építőmunkások órabérét. Erre 1914 októberében kitört a háború első sztrájkja. Mivel az építkezést katonai okokból igyekeztek minél hamarabb befejezni, ezért a sztrájk eredményesen zárult le.

A frontokon a gyors győzelem reményét az 1914 őszen elszenvedett vereségek követték. A Monarchia gazdasága csak nagy nehézségekkel volt képes a háborús gazdaságra átállni. A háború pénzügyi terheit részben hadi kölcsönökkel próbálták megoldani. A terhek nagy részét a dolgozó kisemberek vállára hárították. 1915 elején a munkásokat a fokozódó drágaság mellett a bérek csökkentésébe is bele kellett törődniük. Május 24-én az olasz kormány hadat üzent a Monarchiának. A háborús nehézségek tovább fokozódtak. A pécsi munkásság létszáma drasztikusan csökkent.¹⁰⁵ A választójogért való küzdelem is háttérbe szorult. A háború elhúzódása, a hatalmas vérveszteségek elfűjték a háborús lelkesedést. A hadviselés nehézségei kezdetben, azokban az iparágakban jelentkeztek, amelyek külföldi nyersanyagimportra voltak utalva. A nyersanyaghiány következtében megszüntették termelést vagy szakaszonként üzemszüneteltetésre kényszerültek. A pécsi dohánygyárból elbocsátották azokat a munkásokat, akik a háború okozta nyomorral szemben elégedetlenségüket fejezték ki.

¹⁰³ Dénes, 1985. 413 p.

¹⁰⁴ Dénes, 1985. 415 p.

¹⁰⁵ Hajdú, 1957. 172. p.

A világháború új helyzetet teremtett a bányamunkások számára is. A bányauzemeket hadi üzemekké nyilvánították. A munkásokat katonai munkaosztagokba csoportosították. A sztrájk szervezése büntettnek számított. Akik a hadi termelést szabotálták, könnyen a frontra juthattak. A Dunagőzhajózási Társaság 1914-ben a műszak idejét tíz órára emelte fel, s a nyolc órán túli munkát csupán a rendes műszakbér megfelelő hányadával fizette.

1917. május 16-án a mecsekszabolcsi és vasasi bányaműveknél, mintegy 600 munkás megtagadta a munkát. Azonban másnap ismét munkába álltak mivel a vállalat megígérte a munkások élelmezési körülményeinek jelentős javítását. A Dunagőzhajózási Társaság csak igen mérsékelt béremelést kínált, mire a többi kerület munkásai is megtagadták a munkát. Végül a bányászokat a karhatalom beavatkozásával kényszerítették munkára. Miután a munkások augusztus elején újra sztrájkba léptek, a hatóságok nyolc órára csökkentették a munkaidőt és 30%-os bérjavítást adtak.¹⁰⁶

1917 őszen újabb sztrájkhullám söpört végig Magyarországon. Ennek egyik megnyilvánulása a pécsi Dohánygyárban kibontakozó mozgalom volt. 1917-ben a háborús nehézségek fokozódása, valamint az orosz forradalom hatásának eredményeként országszerte megkezdődött a dohánygyári munkásnők szervezkedése, létrejöttek a szociáldemokrata szakszervezetek. 1917. szeptember első hetében sztrájkba léptek a kassai és budapesti dohánygyári munkásnők is. 50% béremelést követeltek, azonban a mozgalom megtorlásaként kizárták a sztrájkolókat.¹⁰⁷ Mind a budapestiek, mind a kassaiak sztrájkja jelentős hatással volt az ország dohánygyári munkásaira. Egerben 1917. október 12-én sztrájkba léptek a munkások.¹⁰⁸

A pécsi dohánygyár munkásai tömegesen léptek be a szociáldemokrata szervezetbe. Az egész országban éles harc alakult ki a szociáldemokraták és a keresztényszocialisták között a munkásság megnyeréséért. Nemcsak a dohánygyáriak tartották fontosnak a szervezkedést. Szeptember 7-én a pécsi vasúti munkások a béremelések követelése mellett a szervezkedés fontosságát is hirdették.

Az oroszországi szocialista forradalom megdöntötte a burzsoázia uralmát, és a szovjetek kormánya az azonnali békekötésre hívta fel a hadviselő feleket. Ezek az események rendkívüli hatást váltottak ki a három esztendeje tartó háború alatt,

¹⁰⁶ Dénes, 1985. 430. p.

¹⁰⁷ Munkás, 1917. szeptember 5.

¹⁰⁸ Csóka, 1958. 392. p.

sanyargatott, nyomorgó és éhező munkások között. A budapesti munkásság nagy utcai tüntetésekkel fejezte ki együttérzését az orosz forradalommal és békét követelt.¹⁰⁹

Az érlelődő válságot legjobban a bányamunkások érzékelték. Helyzetük lényegében nem változott, hiszen az árak rendületlenül tovább emelkedtek és a kiharcolt 30%-os fizetésemelést is levették tőlük. 1919 januárjában általános sztrájk tört ki a Monarchia egész területén. Az országos sztrájk célja, az általános titkos választójog elérése volt. Ezek a bányászmozgalmak is részei voltak azoknak a mozgalmaknak, amelyek a harctéri vereségek mellett megrendítették a Monarchia helyzetét. Az uralkodó osztály lépésről lépésre hátrálni kényszerült. Ez jelezte azt is, hogy a kormány 1919. január 28-án jóváhagyta a Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetségének alapszabályait. A szövetség céljai közé tartozott többek között a tagság anyagi és szellemi érdekeinek védelme, a munkafeltételek javítása és a segélyre szoruló tagok támogatása.¹¹⁰

Áprilisban átalakult a kormány, amely a jobbra tolódást jelentette. Megindult a demokratikus és szocialista erők elleni hajsza, a polgári sajtó leplezetlenül támadta az orosz forradalmat. A kormányt a frontokon újabb harcok érték. A szegényebb rétegek helyzete pedig egyre elviselhetetlenebbé vált.

Május 6-án a Pécs környéki bányászok megtámadták a háborús pótműszakok teljesítését. A pécsi bányatelepen kirobbant sztrájk átterjedt a Mecsek vidéki telepekre.

A sztrájk szereplőit fogdába zárták vagy bevonultatták és frontra küldték.¹¹¹ Már csak az alaklom hiányzott, h a bányászok elkeseredettsége kirobbanjon. Ezt az alkalmat teremtette meg a május 20-án kirobbant katonai felkelés. A felkelő katonák a háború ellen tüntettek. Kenyeret, jobb ellátást, ruhát és elmaradt zsoldjuk rendezését követelték. A felkelés a pécsbányatelepi bányamunkásságra volt a legnagyobb hatással. 150 bányász érkezett Pécsre és csatlakozott a felkelőkhöz. A felkelés leverésére kiküldött honvédek és a bányászok közt rövid tűzharc keletkezett. Végül a katonai túlerő győzött.

A pécsi felkelés mind beletartozott a Monarchia összeomlásának előjátékát jelentő eseménysorba. A katonai felkeléshez legnagyobb erővel a bányamunkásság

¹⁰⁹ Munkás, 1917. december 8.

¹¹⁰ Bányamunkás, 1918. február 9.

¹¹¹ Dénes, 1985. 431. p.

kapcsolódott, de ott találjuk a vasmunkások, építőmunkások egy részét is. Sőt jelentős számban nők is részt vettek a felkelésben.

A helyi pártvezetés elítélte a felkelést, s kinyilvánította elutasító álláspontját a forradalmi megmozdulással kapcsolatban. A megtorlás kegyetlen volt. Tizenhét embert kivégeztek, számos felkelőt pedig több éves börtönbüntetésre ítélték.¹¹²

A terror természetesen semmit sem oldott meg. A kormány tekintélye semmivé süllyedt. A hadsereg katonái nem akartak többé a fronton maradni. Az olasz fronton elszenvedett katasztrofális vereség a rendszer végét jelentette. Az Osztrák- Magyar Monarchia szétesett, s a német területszerzés illúziója is szertefoszlott.

Október 17-én gróf Tisza István elismerte a háború elvesztését. Egy héttel később a baloldali pártok kimondták a Magyar Nemzeti Tanács megalakulását. A tanács követelte a fennálló parlamenti és kormányzati rendszer eltávolítását, Magyarország teljes függetlenségének biztosítását, a háború azonnali befejezését, a német szövetség felbontását, a képviselőház feloszlását, új választást az általános titkos választójog alapján.¹¹³

Október 27-én a Szociáldemokrata Párt pécsi szervezete mintegy 3000 főnyi munkás részvételével gyűlést tartott, amelyen ismertette a Nemzeti Tanács céljait. Október 30-án a forrongó tömeg előzőnlötte Budapest utcáit, kiszabadították a politikai foglyokat, a gyárakban forradalmi szervezetek jöttek létre. A katonák letépték sapkarózsáikat, és helyébe őszirózsát tűzve, felesküdtek a Nemzeti Tanácsra. Október 31-re virradó éjjel megszállták a főpostát, a főkapitányságot és a pályaudvarokat. a munkásság még aznap sztrájkba lépett, s győzött a forradalom.

Megalakult a Baranya megyei Nemzeti Tanács ideiglenes végrehajtó bizottsága is.

A rend és a közbiztonság fenntartására és biztosítására önként jelentkezőkből megalakították a helyi nemzetőrséget. Elrendelték a rögtönbíráskodást a Hadügyminisztérium felhatalmazása alapján. Rövid időn belül az intézkedések egész sorával, a Nemzeti Tanács elismerésre tett szert.

A szerb katonaság megszállása idején, minden magyar haderőnek ki kellett vonulnia Pécsről. A Tanács felhívta a város lakosságának figyelmét, hogy semmiféle ellenállást ne próbáljanak tanúsítani és fogadják teljes nyugalommal a szerb

¹¹² Dénes, 1985. 448-449 p.

¹¹³ Dénes, Pécs, 1985. 452. p.

katonaság érkezését. A békének nagy ára volt, s a megszállt város lakossága, addig nem tapasztalt, újfajta, súlyos nehézségek elé nézett.

6. A pilisvörösvári bányászsztrájk 1928.

Az 1920-as évek közepén a magyarországi bányavállalatok értékesítési nehézségekkel küzdöttek. A megváltozott vámtarifák miatt, 1924 után egyre inkább az olcsóbb külföldi szén használatára tértek át. Ezért a magyar bányatöreképek kénytelenek voltak valamennyire csökkenteni a hazai szén eddig rendkívül magasán tartott árát. Míg 1924 nyarán egy mázsa hazai szén ára 50 000 korona volt, 1926 nyarán már csak 33 000 koronát ért.

A vörösvári bánya helyzete is romlott. A szénkonjunktúra megszűnésének szenvedő alanya elsősorban a bányamunkásság volt. A bányai igazgatóság, a bányászok kedvezményeinek megvonásával, bércsökkentésekkel, valamint indokolatlan elbocsátásokkal próbált spórolni. Az egyre megerőltetőbb munka, a megélhetési nehézségek, az életszínvonal csökkenése miatt egyre nőtt a feszültség és az elkeseredés a bányászok között.

1924. március 17-én a pilisvörösvári és a pilisszentiváni bányászok a dorogi és a várapotai bányászokkal együtt munkabeszüntetést kezdeményeztek, a drágasági pótlék felemelésének érdekében. A bányai igazgatóság megpróbálta a sztrájkot a szokásos csendőri beavatkozással, felmondással és kilakoltatással letörni, de a bányászok szilárd összefogásának köszönhetően e törekvésük megghiúsult. Végül a néhány napos sztrájk sikerrel végződött: a bánya tulajdonosai március 24-én visszamenőleg megemelték a pótléket.¹¹⁴

A sztrájkok száma a következő években igen erősen visszaesett, de nem a viszonyok megjavulása miatt. Ugyanis a rendkívüli arányú leépítések miatt csökkent a bányákban a munkanapok száma, így az embereknek egyre inkább azért kellett küzdeniük, hogy dolgozhassanak.

1928-ban a vörösvári bányászok ismét nehéz helyzetbe kerültek, ezért beadványt nyújtottak be a bányász igazgatósághoz, amelyben követeléseiket rögzítették. A kérvény benyújtása után a tárgyalások megindultak, de nem vezettek eredményre. Ezért a keservesen harcoló bányászok 1928. november 23-án sztrájkba

¹¹⁴ <http://vorosvariujsg.pilisvorosvar.hu/2008/november/9.htm#top>. A letöltés ideje: 2013. január 18.

léptek, elindítva ezzel az évtized legnagyobb bérmozgalmát. Több mint 1600 pilisi bányász kezdte meg a harcot a belga vállalat kíméletlen kizsákmányolása ellen.

Ezen a napon a pomázi járás főszolgabírója az alispán részére a következő táviratot intézte: „... *jelentem, hogy Pilisvörösváron a Budapestvidéki Kőszénbányánál a mai napon a munkások bérmozgalmat indítottak és sztrájkba léptek. Békéltető tárgyalásokat a helyszínen személyesen én vezettem. Kilátás van a békés megegyezésre. A községben rend és nyugalom van.*”¹¹⁵ Optimista hangvételű levele, arra következtet, hogy a sztrájk kimenetele békés lefolyású lesz.

A sztrájkoló bányászok a telepen lakó bányászok lakfenntartási illetékének eltörlését, a községben lakó bányászoknak pedig lakbérpótlékot követeltek. Továbbá a bányászok díjmentes szénjárandóságban való részesítését, a 8 órán felüli munkáért járó 25%-os pótlékot, a 40 filléres órabér 8%-kal történő felemelését, valamint a karácsonyi segély folyósítását követelték. Tulajdonképpen a bányamunkások kérései azért merültek fel, mert amikor a bányatelepen áttértek a készpénzbérezésre a belga érdekeltségű Budapestvidéki Kőszénbánya Társulat a lakbérpótlék, a természetbeni lakás és a természetbeni szénjárandóság helyett magasabb bérfizetés ígért. A tatabányai munkások napi átlag keresete 40 fillérrel magasabb volt, mint a Pilisvörösváriaké, s emellett díjmentesen élvezik a lakást, fűtést és világítást. A vezérigazgató kijelentette, hogy hajlandó kifizetni a karácsonyi segélyt, de a lakbérpótlék és a szénjárandóság felemelésére irányuló kérést nem teljesíti.

A pilisvári bányamunkások 4 éve semmilyen bérjavítást nem kaptak. A fizetésük alacsonyabb volt, mint az átlagos bányászkereset, egy hónapban csaknem annyit dolgoztak, mint máshol másfél hónap alatt.

December elején a bánya vezérigazgatója felajánlotta, – amennyiben a bányamunkások ismét munkába állnak – gondoskodik a karácsonyi segély folyósításáról, és visszavonja az eddigi felmondásokat. A vörösvári bányászok szilárdan és egységesen kitartottak követeléseik mellett, a 921 bányász közül mindössze négy bányász fogadta el az ajánlatot. A bányászok bíztak abban, hogy harcukat ismét gyors siker koronázza majd. Ekkor meg nem sejtették, hogy több mint két hónap küzdelem, éhezés és fagyoskodás vár rájuk.¹¹⁶

A sztrájk közben megérkezett a tél, s vele együtt a hideg, a bányászok és családjaik fűtés és élelem nélkül maradtak. Karácsony előtti napokban 9 elkeseredett

¹¹⁵ <http://vorosvariujsg.pilisvorosvar.hu/2008/november/9.htm#top>. A letöltés ideje: 2013. január 18.

¹¹⁶ <http://vorosvariujsg.pilisvorosvar.hu/2008/november/9.htm#top>. A letöltés ideje: 2013. január 18.

asszony kénytelen volt felvenni a munkát- s ezzel megtörni a sztrájkot,- hogy éhező gyermekeiknek élelmet tudjanak biztosítani. Közben az igazgatósággal folyó tárgyalások elhúzódtak, és a bányászok türelme egyre inkább fogytán volt. Háromhetes hiábavaló várakozás után december 11-én Pilisvörösvár és Pilisszentiván népe elhatározta, hogy követeléseikkel most már egyenesen a miniszterhez fordulnak. Még aznap a bányatelep lakossága szinte egy emberként indult útnak – mintegy 1700 férfi, asszony és gyermek,- hogy a latyakos, nyirkos időben begyalogoljon Pestre, a Parlament épületéhez. Abban reménykedtek, hogy nyomorúságukat látva a kormány felelőssége felébred. Az ürömi állomásnál azonban, pesti rendőrök és pilisvörösvári csendőrök állítják meg az éhségmenetet. Csak egy férfiakból és nőkből álló 15 tagú küldöttséget engedtek tovább.

A bányászokat autóval vitték a Parlamentbe, ahol Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter, miniszterelnök- helyettes fogadta őket, aki megígérte, hogy közvetít az érdekükben. Csakhogy ezt a kérdést nem lehetett egyoldalúan elintézni, ezért cserébe arra kérte a munkásokat, hogy jóindulatuk jeléül vegyék fel a munkát. A bányászok elégedetlenségüket fejezték ki a politikus békítő szándékú, ám semmitmondó válasza miatt.

A küldöttség visszaérkezéséről a Népszava tudósítója írt: *„Az ürömi vasútállomás mellett táborozó több ezer bányász asszonyostul, gyerekestül a szitáló esőben dideregve várta a képviselőházba vonuló küldöttség válaszát. Két óra elmúlt, amikor Esztergályos János és Kéthly Anna elvtársak a küldöttséggel kiértek az ürömi határba. Esztergályos János szociáldemokrata politikus tolmácsolta a miniszterelnök- helyettes üzenetét, majd arra kérte a bányászokat, hogy vonuljanak vissza.”* Az éhségmenet vert seregként indult vissza Pilisvörösvárra.¹¹⁷

A budapesti éhségfelvonulás után a kormányzat, a bányavállalat, valamint a szakszervezeti vezetés egyaránt azt remélte, hogy Vass József kérésének megfelelően a bányászok beszüntetik a sztrájkot és feltétel nélkül munkába állnak. De nem így történt. A sztrájk tovább folytatódott, mert a bányászok nem hittek az ígéreteknek. Abban reménykedtek, hogy elszántságuk és kitartásuk láttán végül a bányagazgatóság beadja a derekát és beteljesíti a követeléseiket. Miközben a tárgyalások tovább folynak, a bányászcsaládok élete egyre nehezebbé vált. A kormányzat blokád alá vette a falut, a csendőrség a bányász családokat meg akarta

¹¹⁷ <http://vorosvariujsg.pilisvorosvar.hu/2008/december/11.htm>. A letöltés ideje: 2013. január 18.

félemlíteni, és szó szerint ki akarta őket éheztetni. Jól tudták, hogy az élelem biztosítása döntő előfeltétele a sztrájk folytatásának.

Pilisvörösváron a helyzet szinte ostromállapothoz volt hasonló. A községet csak csendőri engedéllyel lehetett elhagyni. A bányásztársadalom és faluközösség szolidaritásukat kifejezve, a csendőrök kijátszásával több teherautónyi élelmiszersegélyt juttatott a rászorulóknak. A salgótarjáni bányászok egy nagyobb összeget gyűjtöttek össze vörösvári bajtársaik megsegítésére. Rendkívüli emberiségéről tettek tanúbizonyságot a környékbeli kereskedők is, akik vagyonukat, családjuk jövőjét is kockáztatva ingyen adtak élelmiszert a bányászoknak.

A sztrájk hetedik hetében összehívták a magyarországi Bánya- és Kohómunkások Országos szövetségének kongresszusát, amelynek központi témája a vörösvári bányászsztrájk volt. Az ellentétek elintézésére paritásos egyeztető bizottságot állítottak fel, amelyben munkások és munkáltatók képviselői foglaltak helyet, az elnöki tisztet pedig Vass József töltötte be. A tárgyalások előfeltétele ismét a munka azonnali felvétele volt. A szakszervezeti tanács ezt végül elfogadta, azzal a kikötéssel, hogy az igazgatóság a bizottság határozatát magára nézve kötelezőnek ismeri el, és garantálja, hogy a sztrájk miatt senkit sem bocsátanak el.

1929. január 8-án a pilisvörösvári bányászsztrájk véget ért. A bányászok munkába álltak, bízva abban, hogy hamarosan megszületik a megegyezés a bányászigazgatósággal, és követeléseik nagy része teljesül. A Népszava 1929. január 15. száma közli a Népjóléti Minisztériumban az egyeztető bizottság által lefolytatott ülésén megszületett megegyezés nyolcpontos határozatát:

- „1. Az igazgatóság engedélyezi a karácsonyi segélyt.
2. Azoknak a bányamunkásoknak, akiket az igazgatóság vasárnapra berendelt, a rendes munkadíjon kívül 50%-os pótdíjat ad.
3. Azok a bányamunkások, akiket az igazgatóság beleegyezésével önként jelentkeznek vasárnapi munkára, az igazgatóságtól 25%-os pótdíjat kapnak.
4. Az igazgatóság azokba a lakásokba, ahol a villany nincs bevezetve, bevezeti azt.
5. A pilisszentiváni bányászok előleget kapna.
6. A lakkérpótlék és a szénjárandóság ügyében április 1-jétől a tatabányai rendszert vezetik be.
7. A csapacsillések és a segédvájárok keresetére vonatkozóan a vezérigazgató ígéretet tett, hogy a tatabányai rendszer alapján állapítják meg ezek munkabérét.

8. *Az ipari munkások keresetére vonatkozóan külön tárgyalások indulnak meg.*¹¹⁸

Az egyezményt a január 20 - án tartott munkásgyűlésen ismertették meg a vörösvári bányászokkal. A hét hétig tartó sztrájk teljesen kiéheztette, kimerítette a bányászcsaládokat, akik abban a tudatban vehették fel a munkát, hogy követeléseik részben teljesültek, vagy nem volt minden hiábavaló.

Azonban nem örülhettek felhőtlenül a győzelemnek. Egy hónappal a munka felvételét követően a bányagazgatóság ígérését megszegve 170 bányamunkást bocsátottak el. Elsősorban a sztrájk vezetőinek kellett távozniuk. Sokan visszatértek a paraszti munkához vagy gyári munkásként helyezkedtek el a fővárosban, de voltak, akik Franciaországba vándoroltak ki, mivel feketelistára kerülve itthon egyetlen bányában sem kaptak állást. Előfordult, hogy a sztrájkolók közül többeket meg is vertek a csendőrök. A hatósági brutalitások és az elbocsátások miatt néhányan újra munkabeszüntetés kezdeményezését kezdték tervezni. A sztrájkhoz salgótarjáni bányászok is csatlakoztak volna. A csendőrség azonban tudomást szerzett a készülődésről, és letartóztatta a sztrájk szervezőjét, Tóth Istvánt, valamint a solymári sztrájk szervezőit: Harencsák Ferencet, és Kisjuhász Józsefet. 1940-ben bezárt a pilisvörösvári bánya, munkásai egyrészt Dorongon, másrészt budapesti gyárakban helyezkedtek el, mások viszont a szentiváni bányában dolgoztak tovább, amely 1969. december 31-ig üzemelt.¹¹⁹

A pilisvörösvári bányászsztrájk szomorú epilógusához tartoznak ezek a rideg tények. Azóta kilenc évtized telt el, s ha e történelmi távlatból készítjük el az 1928. évi sztrájk mérlegét, akkor túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy a pilisvörösvári bányászok sztrájkja a magyar bánya-munkásmozgalom egyik leghősiesebb és legnagyobb jelentőségű megmozdulása volt. A pilisi bányásznép harca egyfelől megmutatta az ellenforradalmi Horthy-rendszer munkáspolitikájának igazi arcát, másfelől leleplezte az uralkodó osztály és bányatókékéé közötti szoros érdekszövetséget, valamint a jobboldali szociáldemokrácia opportunizmusát.

¹¹⁸ <http://vorosvariujsg.pilisvorosvar.hu/2009/január/15.php>. A letöltés ideje: 2013 január 18.

¹¹⁹ <http://vorosvariujsg.pilisvorosvar.hu/2009/január/15.php>. A letöltés ideje: 2013 január 18.

7. Textilmunkások harca a második világháború idején

1939. szeptember 1-én a német fasiszta hadsereg lerohanta Lengyelországot. Ezután a német fasiszta háborús gépezetnek egymás után esett áldozatául Dánia, Norvégia, Hollandia, Belgium, Luxemburg és Franciaország.

A magyar kormány a háborúban ekkor még nem vett aktívan részt, de a gazdasági erejével támogatta és kiszolgáltatta a hitleri Németországot. A fokozódó terror és háborús felkészülés körülményei között a munkásság számára mind nehezebbé vált a gazdasági érdekeinek védelme, mind ritkábbá váltak a sztrájkharcok és még ritkábbak az ezekről szóló tudósítások. Fokozódott a munkásmozgalomra nehezedő terror, rendőri nyomás, megszüntették a nyolcórás munkanapot, s a minimálbérek, az emelések ellenére is messze elmaradtak az árak emelkedésétől. A háború kitörése a magyar textilipart nehéz helyzetbe sodorta. Szinte napról napra szűnt meg a nélkülözhetetlen nyersanyagok behozatala.

1939. szeptember 8-án, egy héttel a háború kitörése után az Újpesti Jutagár nyersanyaghiány következtében 600 munkás elbocsátását helyezte kilátásba. A nyersanyag behozatal már 1939 végén számottevően visszaesett, 1940-ben pedig jelentéktelen mennyiségre csökkent. Ennek ellenére a magyar textilipar a háború kezdeti nehézségeit viszonylag könnyedén átvészelte. A különféle póanyagok segítették a termelés szinten tartását. Igaz, hogy drágábban, rosszabb minőségű árut termeltek, viszont a háborús konjunktúra következtében, minden árut ellehetett adni.

1939-ben Erdély visszacsatolásával egyben 47 textilüzemet kaptunk vissza, ami nem csak a magánkereslet növekedését, hanem a közszállítások nagymértékű emelkedését is jelentette.¹²⁰

Ebben az időszakban elmélyült a textilipari munkásmozgalomban a szervezeti élet. A növekvő fasiszta veszély a szakszervezet létét fenyegette, ezt felismerve a szakszervezet vezetői felhagytak a kommunisták nyílt üldözésével, s elnézték a kommunisták aktív tevékenységét, mivel ez is erősítette a szervezetet.

Az újpesti textilmunkások csoportja több alkalommal is tartott összejöveteleket. Hol a nyolcórás munkaidő kiharcolásáért, hol munkabéremelés érdekében kezdeményeztek gyűlést. Ám munkabérük 20%-kal történő felemelése helyett, is csak 7%-os bérjavítást kaptak, amely közel sem volt arányban a drágulás mértékével, ezért a munkások továbbra is fenntartották a bérkövetelést. 1941.

¹²⁰ A Magyar Gazdaságkutató Intézet Gazdasági Helyzetjelentése, 1940. 143. p.

március 11-én a textilmunkások gyárközi értekezletet tartottak. Némethy Ernő a gyűlés elnöke, a munkás elbocsátások és a nyersanyaghiány okát, Magyarország téves politikai orientációjában látta. A munkanélküli segély és a magasabb munkabérek kiharcolására biztatta a gyűlés tagjait. Április 4-én az újpesti textilmunkások csoportja kultúrestet tartottak, ahol háborúellenes műsorokat rendeztek, melyekben a szocialista rendszert gúnyolták. A fasiszta rendőrség egy besúgó útján tudomást szerzett a kultúrműsorról. Elérkezettnek látták az időt, hogy beavatkozzanak. Letartóztatatták a kultúrest rendezőit és szereplőit, el akarták riasztani a kommunista munkásokat a hasonló tevékenységtől.¹²¹

Az üzemekben folyó harcokról akkoriban jóformán semmi sem került nyilvánosságra. A Népszava mindössze egyetlen ilyen megmozdulásról, a Szegedi Kenderfonó munkásainak 1940 tavaszán vívott harcáról adott nagyon hézagos tudósítást. Eszerint: a munkáltató olyan teljesítményt kért a munkásoktól, amilyent a munkások valamikor napi 12-14 munkaóra alatt értek el.¹²² S mikor a munkások ezt szóvá tették, a munkáltató kijelentette, hogy amennyiben nem termelnek az eddigi mennyiségtől többet, valamennyi munkást elbocsátja. A Népszava erről a küzdelemlről többet nem ír, s egyéb forrás sem áll rendelkezésre.¹²³

Ugyancsak sztrájk tört ki a Glück Miska és Társa habselyemgyárban, ahol a gyárvezető a régi órabérezésről a darabbérezésre kívánt áttérni. A munkavállalók ez esetben 20%-os béremelést követeltek, mivel így jóval többet kéne dolgozniuk. A gyáros ezt visszautasította, ezért a pártcsoport úgy döntött, hogy leállítja a munkásokat és kivonulnak a gyárból. A munkásokat a szakszervezet helyiségeibe vitték, majd követeléseiket együtt fogalmazták meg. A kérések teljesítésének biztosítása érdekében a dolgozók beléptek a szakszervezetbe, így a szakszervezet súlya és tekintélye meghátrálásra kényszerítette a gyár vezetőit. A sztrájkot sikerült egy hét után eredményesen befejezni és a gyár vezetősége az összes kérést teljesítette. Ezek után áttértek a darabbérezésre, a munkások órabére pedig 20%-kal megnőtt. Biztosították az ötnapos munkahetet, lehetőséget nyújtottak az ebédmelegítésre és senkit sem bocsátottak el a sztrájk miatt.

Az elmondottakból kiderül, hogy a kommunisták ebben az időben nagyon jó, hasznos és eredményes tevékenységet fejtettek ki a szakszervezetekben. Ügyesen

¹²¹ Réti, 1980. 244. p.

¹²² Népszava, 1940. május 4.

¹²³ Réti, 1980. 250. p.

felhasználták a szakszervezet adta legális lehetőségeket, és anélkül, hogy a kommunista voltukat leleplezték volna, baloldali szocialista munkásokként fontos vezető szerepre tettek szert a szakszervezet némelyik helyi csoportjában, sőt a központban is.

1941 márciusában a Szovjetunió visszaadta Magyarországnak az 1848-as magyar szabadságharc zászlóit. Ezt az alkalmat fölhasználva a budapesti munkásság a Szovjetunió mellett tüntetett, s egyre inkább balra tolódtak a kommunisták felé. Ennek egyik jele volt az az utcai tüntetés, mely a szabadságharc zászlóinak hazaérkezéséről folyt le.¹²⁴

1941. június 22-én a fasiszta Németország hadserege megtámadta a Szovjetuniót. Néhány nappal később, június 27-én, a magyar kormány is hadat üzenet a Szovjetunióknak, s ez által Magyarország is belépett a II. világháborúba.

A háború kiterjedése nagy hatással volt a magyar gazdasági életre és a textiliparra is. A gazdálkodással kapcsolatban felmerült problémák a fontosabb iparágak közül kétségtelenül a textilipart érintették a legérzékenyebben. Ebben az iparban vált leginkább szükségessé a pótanyagok felhasználása is. Különösképpen vonatkozik ez a pamutiparra, amely régebben a tengerentúli beszerzési forrásokra támaszkodott, és ahol az utánpótlás Oroszország hadba lépésével rendkívüli mértékben megnehezült. Ezért kénytelenek voltak a pamutot Olaszország és Németországból származó műrost anyagokkal pótolni. A nyersanyaghiány következtében beállott üzemcsökkenések nehéz helyzetet teremtettek. A munkások keresete állandóan csökkent, a munkanélküliek száma pedig napról napra növekedett. A túlóradíjat nem fizették meg és a bánásmód is kezdett ismét eldurvulni. Az üzemekben a nehéz, idegörlő munka hatására az összetűzések is egyre gyakoribbak voltak. A nagyobb üzemekben a hadüzemi parancsnokok gazdálkodása tette a munkások helyzetét végképp keservessé és tűrhetetlenné.¹²⁵

1941- ben a Carpathia - szövőgyárat hadiüzemmé nyilvánították, és katonai parancsnokokat neveztek ki a gyár élére. Sok mestert bevonultattak a seregbe, akiket új mesterekkel pótoltak a gyárban. A katonai parancsnok utasítására mindazoknak a mestereknek és szövőnőknek, akiknek nem volt leváltójuk, napi 10-12 órát kellett dolgozni. A munkások elhatározták, hogy ezt a parancsot nem teljesítik, mivel ha engednének, a parancsnak még több embert küldenének ki a frontra, s ez által a

¹²⁴ Párttörténeti Intézet Archívuma, 1941. 651. p.

¹²⁵ Réti, 1980. 253. p.

háborút is erősítenék. A parancsnok látva a munkások erős összetartását, és elszántságát megváltoztatta utasítását: így csak azoknak kellett túlórázni, akik önként vállalkoztak rá és egészségi állapotuk is engedi.

1941 novemberében közgyűlést tartott a textiles szakszervezet. A közgyűlés előkészítésére központi vezetőségi ülést hívtak össze. A vezetőség beszámolójában arról volt szó, hogy a szakmai szervezkedés visszafejlődőben van, állandóan csökken a szakszervezet taglétszáma. A közgyűlésen kirajzolódott a textilipari munkások helyzete: az új vezetők megjelenése radikális változást hozott a gyár életében. A pótanyagokkal való kísérletezés nagy nehézséget jelentett a munkavállalók számára. Mindemellett ugyanolyan munkateljesítményt követeltek, mint a pótanyagok alkalmazása előtt időszakban, s ha valaki nem tudta az előírt teljesítményt elérni, 1-2 hét után elbocsátották. A napszámosi munkát végzőt segédmunkásnak nyilvánították, azért, hogy 5 fillérrel kevesebbet kelljen fizetni. Egyes munkáltatók munkahiányra való tekintettel 20%-os bércsökkentést akartak végrehajtani. A közgyűlés után a munkásság tovább küzdött a gyárak vezetői, a katonai parancsnokok ellen.¹²⁶

A Jutagyárat hadiüzemmé nyilvánították. A háború következtében a nyersanyaghiány miatt, 50 %-ban kender és 50%-ban papírkeverékkel dolgoztak. Ez az áttérés ismét jelentős anyagi hátrányt és nehéz fizikai megterhelést jelentett a szövönők számára. A hadiüzemmé lett gyárban, a háború fokozódásával a szervezett dolgozók megfélemlítésére naponta jelentek meg parancsok. Ennek ellenére a munkások továbbra is elszántan küzdöttek jelenlegi helyzetük javításáért.

Későbbi időben a gyár teljesen papírfonalból készült termékekre tért át. Eleinte a munkások kedvezményekben részesülte az átállás miatt, viszont később ezektől is megfosztották őket. Ezért a munkások elégedetlenségüket kifejezve leállították az üzemet. Hosszas küzdelem után végül a vezetőség engedett, és megemelte a fizetéseket.

Ez időben két kisebb vidéki megmozdulás is történt. Október 9-én a hódmezővásárhelyi kendergyárban 28 dolgozó bérkövetelés miatt beszüntette a munkát. A sztrájk befejezéséről nincsenek adatok. A másik sztrájk október 22-én tört ki, itt is a szintén a bérkövetelés miatt hagyta abba a munkát 45 dolgozó. A sztrájk eredményesnek bizonyult: a munkások bérvajavítást kaptak, majd október 24-én munkába is álltak.¹²⁷

¹²⁶ Réti, 1980. 252 p.

¹²⁷ Réti, 1980. 253. p.

A háború elhúzódásával mindinkább nyilvánvaló lett, hogy a Hitler-fasizmus elveszíti a háborút. A háborúval szemben, amely a magyar népnek csupán szenvedést hozott, már az 1942-es év elején fokozódott az ellenállás.

A Kommunisták Magyarországi Pártja által vezetett magyar történelmi Emlékbizottság 1942. március 15.-re antifasiszta, hazafias tüntetésre szólította a budapesti népet a Petőfi szoborhoz. Bár ezt a jobboldali szociáldemokrácia az utolsó pillanatban leverte, még is sok ezer budapesti dolgozó jelent meg a tüntetésen. A textilipari munkások is kivették a részüket ebből a forradalmi akcióból. A forradalmi eszmék terjesztését a mindinkább fokozódó fasiszta terror sem tudta megakadályozni. Ez gyakran csupán úgy sikerült, hogy a forradalmi gondolatokat burkoltan, virágnyelven közölték egymással.¹²⁸

Az ellenforradalmi rendszer retteget mindentől, ami forradalmi volt. A hatóságok vadul üldözték a harcos megmozdulásokat, a Szovjetunió iránt megnyilvánuló szimpátiát.

1942 nyarán újabb nagy csapás érte a kommunista pártot. Több tagot is letartóztattak, s teljesen szétzilálták szervezeteit. A textilmunkások közül is sokan, ekkor jutottak a csendőrnyomozók kezére. ez a letartóztatási hullám lényegesen nehezebbé tette a kommunisták szervező munkáját a szakszervezetben és az üzemben. A háború előrehaladtával rosszabbodott a munkásosztály helyzete és nőtt a tőkésék profitja. A munkások fokozott kizsákmányolásából a nehéz körülmények ellenére a gyárosok vagyona tovább gyarapodott. *„A ki nem fizetett munkabérek mellett a termékárak rohamos növekedése és ezzel párhuzamosan a aminőség szüntelen romlása nagy jövedelem-felhalmozást tett lehetővé.”*¹²⁹

A háború már a vége felé járt, mikor a Vörös Hadsereg közeledett Budapest felé. A németek és a nyilasok menekülésre készültek. Le akarták szerelni a gyárakat, kiüríteni a raktárakat és mindent Nyugatra vinni, hogy onnan folytathassák az egyébként már reménytelen harcot. A munkásság tudta, hogy mindezzel saját jövőjük forog kockán. Ezért nyíltan megtagadták a Nyugatra távozást, és minden megtettek, hogy megakadályozzák a gépek és az áruk Nyugatra hurcolását.

A szakszervezetben még ekkor is volt szervezeti élet, bár a tagok túlnyomó többsége már bujdosott vagy a kommunista párt soraiban küzdött.

¹²⁸ Réti, 1980. 268. p.

¹²⁹ Réti, 1980. 264. p.

A Vörös Hadsereg már a főváros területén harcolt. Néhány textilüzem is közvetlen harci területté változott. A Francia- Magyar Pamutipar is a harcok színhelye lett. A németek heves aknatüzet zúdítottak a gyárra, s a gyárépület a találatok következtében lángokba borult. Az égő gyárban tartózkodók a szovjet katonák segítségével menekültek ki.¹³⁰ „A szovjet katonák nem csupán őket mentették ki az égő gyárból, hanem az egész emberiséget is a világégésből.”¹³¹ Magyarország felszabadult, és a magyar textilmunkásság történetében is újabb harcok fejezet zárult le.

8. Sztrájkmozgalmak a nyolcvanas-kilencvenes években

A nyolcvanas-kilencvenes években viszonylag ritkán robbantak ki sztrájkok, azok is többnyire csak figyelmeztető jellegűek voltak. A konfliktusok, viták már a sztrájkfelhívás hatására elrendeződtek. Ha mégis sztrájkra került sor általában rövid ideig tartott, s mind a résztvevők számát, mind kiterjesztését tekintve korlátozott volt. Összességében, a gazdaság működésében nem okoztak számottevő fennakadást vagy kiesést.

Ennek oka egyrészt a rendszerváltás folyamatában, másrészt pedig a múltban keresendők, amikor is a munkavállalók nem szerezhettek praxist a direkt akció eszközének alkalmazásában.

A rendszerváltás megteremtette a direkt akció eszközének igénybevételi lehetőségét a jogban, viszont két körülmény erősen korlátozta azt a gyakorlatban. Az egyik korlátozó tényező a munkahelyek biztonsága volt. Az egyébként is bizonytalan munkahelyek körülményei között a sztrájk szervezésének lehetősége túlságosan nagy egyéni veszteségek lehetőségét hordozza. A másik ilyen tényező a szakszervezetek erejének politikai eszközökkel történt gyengítése. Ebben az időben a szakszervezetek megosztottsága, egymás közötti harcai, s a folyamatos átrendeződések nem tették lehetővé, hogy a szervezett munkavállalók komoly harcokba kezdjenek érdekeiknek védelmében.¹³²

A különböző források a sztrájkok pontos számára vonatkozóan ellentmondó információkat tartalmaznak, több ok miatt is: egyrészt mivel hivatalos

¹³⁰ Réti, 1980. 273. p.

¹³¹ Réti, 1980. 273. p.

¹³² Berki, 2000. 129. p.

sztrájkstatisztika csak 1991 óta létezik, másrészt előfordult, hogy némely forrás sztrájkként említ illetve tart nyilván demonstrációkat, tiltakozásokat.

Az első nagy nyilvánosságot kapott sztrájk a Mecseki szénbányászok István aknájában dolgozó bányászok 1988. augusztus 23-i leállása volt, amikor megközelítőleg 500 bányász közel húsz órás munkabeszüntetéssel adott nyomatékot annak a követelésüknek, hogy állítsák vissza a személyi jövedelemadó bevezetése miatt jelentősen lecsökkent húségjutalmuk eredeti értékét.¹³³

Szinte hagyománynak tekinthető, hogy a Közép- kelet európai országokban a bányászok nyúltak először a sztrájk eszközéhez. Magyarországon azonban más munkavállalói csoportok is követték őket, s így a bányászok sztrájkaktivitása későbbiekben sem vált dominánssá hazánkban.

A nyolcvanas évi sztrájkmozgalmak fellángolásában több tényező is közre játszott. Főként az, hogy a gazdasági körülmények rendkívüli gyors változása mellett a szakszervezetek belső érdekegyeztetési mechanizmusa csődöt mondott.¹³⁴

Az 1989-es év első tömegeket megmozdító sztrájkja január 9-én volt, amikor többtízezer Szabolcs-Szatmár megyei munkavállaló tartott tízperces munkabeszüntetést a szakszervezetek megyei tanácsának szervezésében a kormány gazdaságpolitikája ellen.¹³⁵

A legtöbb munkavállalót megmozgató figyelmeztető sztrájk minden valószínűség szerint az 1991. december 17-i volt, amelyet a Bányaiipari Dolgozók Szakszervezetének felhívására az MSZOSZ tagszervezetei szervezett, s ezen megközelítőleg 200-250 ezren vettek részt.¹³⁶

Becslések szerint 80-100 ezren sztrájkoltak az 1990. október 5-i figyelmeztető sztrájk alkalmával, amelyet a Bányaiipari Dolgozók Szakszervezete szervezett. Ekkor leállt a munka az ország valamennyi bányauzemében, beleértve a kőolaj-, földgáz-, érc-, kő- és ásványbányászatot is.¹³⁷

Vállalati szinten az eddigi legkiterjedtebb figyelmeztető sztrájkot a MÁV öt vasutas szakszervezete szervezte 1992. november 23-ára, amikor 25 ezer

¹³³ Orolin, 1992. 73. p.

¹³⁴ dr. Lakatos–Molnárfi–Németi, 1993. 213. p.

¹³⁵ Berki, 2000. 165. p.

¹³⁶ Berki, 2000. 202. p.

¹³⁷ Berki, 2000. 183-184 p.

munkavállaló tiltakozott így a béremelések elmaradása és a tervezett többlet létszámleépítés ellen.¹³⁸

A romló életszínvonal, a gyorsuló infláció miatti elégedetlenség és a munkavállalókat hátrányosan érintő kormányintézkedések elleni tiltakozás mind mögöttesen meghatározó szerepet játszott ezekben a sztrájkokban. A nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején kirobbanó sztrájkok pontosan tükrözték az adott időszak munkaügyi kapcsolatainak jellemzőit. Ritkán találkozunk a sztrájkokban egymással összeütköző munkavállalói és munkáltatói érdekekkel. A sztrájkok jelentős része spontán tiltakozás volt, s a szakszervezetek részvétele nélkül szerveződött.

Az évek során jelentős változás következett be a sztrájkokat előidéző konfliktusszituációk jellegében. Ha a sztrájkokkal közvetlen elérni kívánt célokat elemezzük, akkor az 1990-1992 éveket nagyvonalakban a privatizációval, az elbocsátással, az üzembezárással valamint az ezekből következő foglalkoztatási bizonytalansággal összefüggő sztrájkok jellemzik.

A béremelések kiharcolására irányuló munkabeszüntetések mellett egyre nagyobb számban fordul elő olyan akció, amely a már ledolgozott munka ellenértékének kifizetéséért folyt.

1993-ban a sztrájk fegyverét, szinte kivétel nélkül, a bérharc eszközeként alkalmazták a munkavállalók. A következő évben ismét megjelent sztrájkindítékként a munkakörülmények javítása. A sztrájkindítékok változásának tendenciájából, egyaránt arra lehet következtetni, hogy a sztrájkok egyre inkább közelítenek a „klasszikus” piacgazdasági munkabeszüntetések modelljéhez.

A sztrájkok egyre szorosabban összekapcsolódtak a kollektív tárgyalásokkal illetve bértárgyalásokkal és egyértelműen megjelenik a munkavállalók és munkáltatók közötti érdekellentét.

A sztrájkokat egyre gyakrabban a szakszervezetek kezdeményezik és szervezi, ami kétségkívül szervezettebbé és kontrollálhatóbbá tette a munkabeszüntetéseket. A sztrájkok előfordulása már nem csak állami tulajdonban lévő munkahelyen fordul elő, hanem a magáncégek esetében is, illetve vegyes tulajdonban lévő vállalatoknál is.

¹³⁸ Berki, 2000. 213. p.

Ugyanakkor a rendszerváltás óta tisztán politikai sztrájk nem volt Magyarországon, ellentétben más piacgazdaságot építő volt szocialista országokkal. Egyedüli kivétel az Oroszlányi Szénbányák Vállalat Márkushegyi Bányüzemében 1990 júliusában kirobbant sztrájk jelenti. Itt a munkabeszüntetés induláskor politikai jellegű volt, s a pártok képviselőinek közvetlen részvétele, befolyása is nyilvánvaló volt.¹³⁹

Ebben az időszakban, a bányászok, a közlekedési szféra elit munkásai¹⁴⁰ és a közalkalmazottakon belül a pedagógusok sztrájkhajlama tűnik a legerőteljesebbnek.¹⁴¹

A bányászok kétségtelenül a gazdasági szerkezetváltás vesztesei közé tartoztak. Számukra a sztrájk, demonstráció a munkahelyükért, szakmájuk fennmaradásáért vívott harc legerőteljesebb eszköze. Ugyanakkor, munkájuk révén, igen erős köztük az összetartás, aminek köszönhetően „könnyen” szervezhetőek.

A közlekedési szféra elit munkásai kezében a sztrájk elsősorban a bérharc eszköze. Érdekvégyesítési képességük elsősorban a munkamegosztásban elfoglalt helyükből következik: munkabeszüntetésük a lakosság széles tömegeit érinti. Jellemző e rétegre a sztrájkfenyegetések beváltása, s ily módon már többször is bizonyították, hogy képesek lebénítani a közlekedést. A közlekedési szférán belül külön meg kell említenünk a Magyar Államvasutakat, ahol a kilencvenes években rendszeressé váltak a figyelmeztető, illetve a rendszeres sztrájkok. Viszont ezek közül voltak olyan sztrájk-közeli helyzetek, amelyek végül nem vezettek akcióhoz. Említhetjük példaként 1992. március 2-át, amikor a Keleti Pályaudvar munkavállalói sztrájkot hirdettek, így tiltakozva az állomásfőnök kinevezése ellen. A meghirdetett sztrájk végül elmaradt, mert a tárgyalások megindultak.¹⁴²

A pedagógusok esetében, az előzőektől részben eltérőek a mozgatórugók, legalábbis a sztrájkmozgalmak kezdeti időszakában. Bérük évtizedeken keresztül jelentősen alatta maradt a náluk alacsonyabban képzettek kereseteinek, s lemaradásuk a nyolcvanas évek végére már nehezen volt tolerálható. Az érlelődő politikai változások aktivizálták az értelmiségieket, s közöttük a pedagógusokat is. A pedagógusok körében relatíve magas a szakszervezeti szervezethez, ami nagymértékben segítette a mozgósítást. Míg a nyolcvanas évek végén a pedagógusok

¹³⁹ Berki, 2000. 180 p.

¹⁴⁰ Például: sofőrök, mozdonyvezetők, pilóták.

¹⁴¹ Csuha, 1989. 55. p.

¹⁴² Lakatos–Molnárfi–Németi, 1993. 215. p.

a sztrájk eszközehez nyúltak, e helyi akciókat hamarosan az általánosabb követeléseket tartalmazó petíciók váltották fel.

1995 tavaszán a tulajdonosi és szakszervezeti átrendeződés nagyjából egészében lezajlott, kialakultak az új struktúrák és jelentős mértékben konszolidálódtak a viszonyok a szakszervezetek között. Jellemzően megváltozott az érdekharcok tematikája. Az akciók középpontjában a bérmegállapodások és a kollektív szerződések kérdésköre került. Ez a folyamat a versenyszférában kissé előbbre tart. A közszférában a szakszervezetek helyzete bonyolultabb, itt változatlanul fennállnak a létszámleépítéssel és finanszírozással kapcsolatos problémák. A két szféra között fennmaradt a különbség az akciók típusának megválasztásában, a versenyszféra szervezett és nem szervezett munkavállalói értelemszerűen alkalmazzák a sztrájk eszközt, míg a közszférában változatlanul inkább tüntetéseket szerveznek. 1999-ben már a közszféra szakszervezetei is keresték a közös hatékony akció módszereit. Az akciók általában rendben, jól szervezeten zajlanak. Ebben mindenekelőtt a sztrájk alatt működő sztrájkbizottságnak, a sztrájkörtségnek, illetve a tevékenységük alapjául szolgáló sztrájkszabályzatnak és az elégséges szolgáltatásról szóló megállapodásnak van jelentős szerepe. *„Az akciókat egyre nagyobb részben szervezik szakszervezetek, akik a nyomásgyakorlás eszközeinek alkalmazásában megfelelő társadalmi tapasztalattal rendelkeznek.”*¹⁴³

A továbblépés irányainak keresésében a kiindulópontunk az, hogy ma már rendelkezésre állnak mindazok az alapvető jogintézmények és garanciák, amelyek nélkülözhetetlenek a munkaügyi viták rendezéséhez. Egyrészt a hiányok pótlása, másrészt a meglévő eszközök továbbfejlesztése, részbeni módosítása azonban elkerülhetetlennek tűnik.

¹⁴³ Berki, 2000. 129. p.

IV. A sztrájk jelene Magyarországon

A rendszerváltás után a tőkés viszonyok kibontakozásával ismét megjelentek a munkabeszüntetések Magyarországon. Többnyire bányászok, pedagógusok, közlekedési dolgozók, állami alkalmazottak demonstráltak így. Ugyanakkor a szakszervezetek bizalmi válsága, a nagyvállalatok megszűnése, a multinacionális tőke megjelenése, a munkások tapasztalatlansága, a sztrájk hagyományok és a sztrájk kultúra hiánya, az erős individualizmus és a civil társadalom gyengesége miatt világviszonylatban mérve nagyon kevés sztrájk van Magyarországon.

A XXI. századi munkaügyi kapcsolatok között megváltozott módon érvényesül a sztrájkhoz való jog. A munkajog szerepe megváltozott, a stabilitás helyébe a rugalmasság adta biztonság ideológiája lépett. Egyfajta alku értelmében a megfelelő bérekhez jutás helyett az állás megtartása illetve a munkaerőpiacon maradás lett az elsődleges cél. A gazdasági válság, a megszűnő vagy bizonytalanul váló munkahelyek, és a rendezetlen bérvizonyok egyszerre gerjesztenek konfliktust és tartanak vissza a bérveszteségekkel és az állás kockázatásával járó sztrájkoktól. Mindazonáltal elmondható, a sztrájk továbbra is meghatározó jelensége hazánk munkaügyi kapcsolatainak valamint sajátos kapcsolatban áll a jogi szabályozással is. A fokozódó sztrájkok kiprovokálhatják a szabályozás módosítását, s ez utóbbi visszahat a sztrájkjogra is, s jogi kereteket adva kiszámíthatóbbá teszi azt.

A sztrájk korlátozó eszközeire is akad példa a magyar jogi szabályozásban. Többek között ilyen visszatartó erő a még elégséges szolgáltatás meghatározásának kötelezettsége.¹⁴⁴

Kétségtelenül visszatartó erőt jelentene a jogellenes sztrájkhoz fűződő szankciók részletes kidolgozása. E téren a jelen jogi helyzet nem kielégítő. A jelen gyakorlat számos problémát vet fel, ugyanis a jelenlegi gyakorlat a sztrájkoló felelősségét a munkáltatóra hárítja, azonban a harmadik személyek jogainak védelmét kevésbé helyezi előtérbe. A jogellenes esetek törvényben meghatározott köre lefedi a legjelentősebb eseteket, ugyanakkor túlságosan merev és csak szűk körben ad lehetőséget az eset egyediségének mérlegelésére.

A bíróság a Sztrájktörvény nyelvtani értelmezésére támaszkodik, a jogellenes eseteket pedig szűkösen határozza meg.¹⁴⁵ Zsinórmértékként alkalmazható az

¹⁴⁴ Nacsa, 2010. 70. p.

¹⁴⁵ Berke–Kiss, 2009. 64. p.

ésszerűség, mint a racionális, józan megítélés objektív mércéje, az igazságosság. Különösen ide tartoznak olyan alaptörvényi rangra emelet alapelvek, tilalmak, melyek feladata többek közt, hogy korlátokat szabjanak az alapjogok érvényesülésének.¹⁴⁶

Záró gondolatként utalunk arra, hogy a jelenség természetéből fakadóan, a sztrájk kapcsán felmerülő valamennyi kérdést lefedő, részletes szabályozás kialakítása nem lehetséges. Azonban a sztrájk főbb relációinak rendezése elengedhetetlen. A sztrájk kettős természetű, ezért a szabályozásnak ennek megfelelően ellensúlyoznia kell a munkavállalói, munkáltatói illetve osztályadalmi érdekek között. Ez beavatkozás nélkül nem lehetséges. Szükség van a felek megállapodási hajlandóságának serkentésére, az anyagi-, és eljárási szabályok reformjaira. A versenyképességet ugyanis a kiszámíthatóság, a jogbiztonság, a világos jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat hordozó jogforrások segíthetik elő leginkább.

¹⁴⁶ Lábady, 2000. 130. p.

Összegzés

Szakedolgozatomban a sztrájk hazai szabályozásának történetével foglalkoztam.

A sztrájk története egészen a XIV. századra vezethető vissza. A sztrájkesemények tanulmányozása során kijelenthetem, hogy a sztrájkok mind típusukat, mind időtartamukat vagy földrajzi terjedelmüket tekintve eltérőek lehetnek, de céljukat tekintve megegyeznek, vagyis a munkavállalók a sztrájk eszközához elsősorban a magasabb munkabér, a jobb munkafeltételek illetve a jobb életkörülmények elérésének reményében nyúlnak.

A hazai jog a XIX. század végéig tiltotta a kollektív fellépéseket. A sztrájkoló munkavállalókat szigorú büntetésekkel sújtották. Többek között elbocsátással vagy kitoloncolással, szélsőséges esetekben pedig akár halálbüntetéssel is járhatott a sztrájkjal való fellépés. Véleményem szerint az e fajta büntetések nem célravezetőek. A sztrájkiszabályozásnak nem a sztrájk erőszakos eszközökkel való leküzdésére, hanem a konfliktushelyzet alapját képező okokra s azok orvoslására kellene összpontosítania.

Mind a tanulmány során is kiderült jelenleg hazánkban igen alacsonynak mondható a sztrájkaktivitás. Ennek oka főként a munkahely elvesztésének veszélyében rejlik. A munkavállalók nehezen kockáztatják az egyébként is bizonytalan munkahelyüket. Bizonyára tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy a sztrájk eszköze általában sosem vezet eredményre, sőt inkább megnehezíti a békés kiegyezést.

A sztrájk, jogi értékelése alig több mint egy évszázad alatt jelentős változáson ment keresztül: a büntetőjogi szankcionálástól a munkavállalók egyik alapvető szabadságjogává vált. A hazai szabályozásban külön törvény rendelkezik a sztrájkjról. Azonban ez a törvény korántsem tökéletes. A csupán hét szakaszból álló törvény lényegében csak a legáltalánosabb kérdésekre ad választ. Megadja a sztrájkjog lényegi tartalmát, korlátait, ugyanakkor joghézagokat hagy, tartalma nem világos, nem megfelelően értelmezhető. Továbbá arra a következtetésre jutottam, hogy a sztrájk természetéből adódóan, a sztrájk részletes szabályozásának kialakítása nem lehetséges.

A sztrájk tanulmányozása során kijelenthetem, hogy a sztrájkhoz kapcsolódó fogalmak, eljárások is tisztázatlanok, sőt a szereplők a hatályos jogszabályokkal sincsenek tisztában, nem tudják a vitás helyzetekben megfelelően alkalmazni azokat.

Mindenféleképpen célravezetőbbnek tartanám egyrészt a tárgyaló felek vitakultúrájának fejlesztését, ami alatt a szociális partnerek olyan tárgyalását értem, ahol előítéletek nélkül, türelemmel egyeznek meg a felek. Másrészt fontosnak tartanám a közvetítők és a döntőbírók szélesebb körű igénybevételét. Mindkettő megállapítás annak a felismerésnek a függvénye, hogy mind a munkavállalóknak, mind a munkáltatóknak alapvető érdeke, hogy a munkaügyi viták viszonylag rövid időn belül és komolyabb társadalmi konfliktus nélkül elrendeződjenek. Ennek szellemében mindkét félnek a kompromisszumok keresésére kell törekednie, így elkerülhető lenne egy újabb sztrájkmozgalom kialakulása.

Irodalomjegyzék

1. A Magyar Gazdaságkutató Intézet Gazdasági Helyzetjelentése. 46. szám
1940. október
2. A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, 1955. =
A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 1900-
1907. III. kötet. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1955.
3. A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, 1966. =
A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 1907-
1918. IV/A kötet. Kossuth Kiadó, Budapest, 1966.
4. Babus, 1988. = Babus Endre: Sztrájkjogok, sztrájkszabályok: magyar
sztrájkjog. HVG, 10. évf. 20. szám. 1988.
5. Baumgarten, 1916. = Baumgarten Nándor: Kereskedelmi joggyakorlatunk
fejlődése. Franklin-Társulat, Budapest, 1916.
6. Berke-Kiss, 2009. = Berke Gyula-Kiss György: A sztrájk korlátozása
közüzemeknél és stratégiai vállaltoknál. Pécsi munkajogi közlemények, 2.
évf. 2. szám. 2009.
7. Berki, 2000. = Berki Erzsébet: Sztrájk! Sztrájkok és más direkt akciók
Magyarországon a rendszerváltás után. Országos Foglalkoztatási
Közalapítvány, Budapest, 2000.
8. Berki, 1999. = Berki Erzsébet: Sztrájkok és más Direkt akciók a kilencvenes
években Magyarországon. Munkaügyi Szemle, 43. évf. 7-8. szám. 1999.
9. BHV, 1988. = Britannica Hungarica Világenciklopédia. XVII. kötet. Magyar
Világ Kiadó, Budapest, 1988.
10. Chronowski-Rózsás, 2007. = Chronowski Nóra-Rózsás Eszter: Alkotmányjog
és közigazgatási jog. Nordex Kft. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs,
2007.
11. Csóka, 1958. = Csóka János: Az egeri Dohánygyár 60 éve. Egeri Pedagógiai
Főiskola, Eger, 1958.
12. Csuhaj, 1989. = Csuhaj V. Imre: A sztrájk erejével? Mozgó Világ, 15. évf.
11. szám. 1989.
13. Dénes, 1985. = Dénes Béla: A Baranyai-pécsi munkásmozgalom története az
első világháború idején (1914-1918). Baranyi Levéltári Füzetek, 52.

- Különnyomat a baranyai-pécsi munkásmozgalom története I. c. kötetéből. Pécs, 1985.
14. dr. Breznay, 2006. = dr. Breznay Tibor (szer.): A munkajog nagy kézikönyve. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2006.
 15. Dr. Gergely, 1986. = Dr. Gergely Ernő: A magyarországi bányásztársadalom története 1867-ig. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1986.
 16. dr. Lakatos-Molnárfi-Németi, 1993. = dr. Lakatos Judit–Molnárfi Erika-Németi Ildikó: Sztrájkok és megoldásuk. PHARE Társadalmi Párbeszéd projekt, 1993. augusztus
 17. Fabók, 1995. = Fabók András: A sztrájkról és a sztrájkjogról. Magyar Jog, 42. évf. 3. szám. 1995.
 18. Faller, 1964. 2. sz. = Faller Jenő: Brennbergbányai munkásmozgalmak, Az 1908- 1909. évi sztrájkok. Soproni szemle, 18. évf. 2. szám. 1964.
 19. Faller, 1964. 3. sz = Faller Jenő: Brennbergbányai munkásmozgalmak, Az 1908-1909. évi sztrájkok. II. rész. Soproni Szemle, 18. évf. 3. szám. 1964.
 20. Ferenczi, 1919. = Ferenczi Imre: A munkások szervezkedése. Bevezetés a munkáskérdés ismeretébe. Grill-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1919.
 21. Ferenczi, 1906. = Ferenczi Imre: Munkásaink szakszervezeti joga és mozgalma történeti kialakulásában. Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, Budapest, 1906.
 22. Garai, 1964. = Garai Lenke: A vasutasok sztrájkja Sopronban. 1904. Soproni szemle, 18. évf. 3. szám. 1964.
 23. Gergely, 1999. = Gergely Ernő: Régi magyarországi bányavárosok, Besztercebánya. Napvilági Kiadó, Budapest, 1999.
 24. Giddens, 2008. = Giddens Anthony: Szociológia 2. kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
 25. Hajdú, 1957. = Hajdú Gyula: Harcban elnyomók és megszállók ellen; emlékezések a pécsi munkásmozgalomról. Pécs Város Tanácsa, 1957.
 26. Halmos, 2010. = Halmos Csaba: Sztrájkjog Magyarországon. Complex Kiadó, Budapest, 2010.
 27. Heckenast, 1952. = Heckenast Gusztáv: A besztercebányai bányászfelkelés 1525-1526. Századok, 86. évf. 2. szám. 1952.
 28. Hermann, 1976. = Hermann Zsuzsanna: Jakob Fugger. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

29. Juhász, 1987. = Juhász József (szerk.): Magyar Értelmező Kéziszótár. II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
30. Kiss, 2005. = Kiss György: Munkajog. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
31. Kiss, 1996. = Kiss György: Munkajog. I-II. kötet. JPTE, Pécs, 1996.
32. Kölkedi, 1962. = Kölkedi István: Soproni sztrájkok a századforduló körül. Soproni Szemle, 14. évf. 2. szám. 1962.
33. Lábady, 2000. = Lábady Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2000.
34. Lőrincz E. 1974. = Lőrincz Ernő: A munkaviszonyok szabályozása Magyarországon a kapitalizmus kezdetétől az első világháború végéig. 1840-1918. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.
35. Lőrincz Gy. 2008. = Lőrincz György: Sztrájk törvény születik (1988-1989). Pécsi munkajogi közlemények, 1. évf. 2. szám. 2008.
36. Munkácsy, 2011. = Munkácsy Ferenc: Módosításra szorul a sztrájk törvény? Munkaügyi Szemle, 55. évf. 1. szám. 2011.
37. Nacsa, 2010. = Nacsa Beáta: A magyar sztrájk szabályozás kritikus pontjai. In: Halmos Csaba (szerk.): Sztrájk jog Magyarországon. Budapest, Complex Kiadó, 2010.
38. Orolin, 1992. = Orolin Zsuzsa: A szénbányászat demonstrációinak tanulságai (1990-1991). Munkaügyi Szemle, 36. évf. 7. szám. 1992.
39. Parlagi, 2008. = Parlagi Mátyás: Klasszikus jogértelmezési módszerek a mai magyar jog alkalmazásában. In: Paksy Máté (szerk.) Európai jog és jogfilozófia: Konferenciatanulmányok az európai integráció ötvenedik évfordulójának ünnepére. Szent István Társulat, Budapest, 2008.
40. Pomogyi, 1992. = Pomogyi László (szerk.): Jogi Lexikon. Unió Kiadó, Budapest, 1992.
41. Radnay, 1990. 12. sz. = Radnay József: A magyar sztrájk-törvény. Magyar jog, 37. évf. 12. szám. 1990.
42. Radnay, 1990. 5. sz. = Radnay József: A sztrájk egyes kérdései a külföldi jogrendszerekben. Munkaügyi szemle, 8. évf. 5. szám. 1990.
43. Réti, 1980. = Réti László: A magyarországi textilipari munkásmozgalom. Tánácsics Könyvkiadó, Budapest, 1980.

44. Rézler-Korcsmáros, 2008. = Rézler Gyula - Korcsmáros Iván: Munkaügyi viták rendezése Magyarországon, In: Tóth Pál Péter(szerk.)Döntőbíráskodás, Budapest, 1999.
45. Szirtes, 2007. = Szirtes Béla: A csertetői tragédia 70. évfordulóján a pécsi politikai bányász perekről. Pécsi Szemle, 10. évf. 2007.
46. Tóth Ferenc: A munkaügyi kapcsolatok rendszere, fejlődése. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő-Budapest, 2008
47. Új Magyar Lexikon: Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
48. Venturini, 1982. = Venturini, Alessandra: Strikes in Europe. An attempt at implementing the bargaining theory model and some empirical tests: France, Italy and the United Kingdom, 1950-1980. Florence, European University Institute, 1982.
49. Wenzel, 1880. = Wenzel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története. I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó- Hivatal, Budapest, 1880.
50. Wenzel, 1883. = Wenzel Gusztáv: Okmánytár a Fuggerek magyarországi nagykereskedése és rézvállalatának történetéhez: 2. közlemény. Magyar történelmi tár, 1. szám. 1883.

Internetes források

1. <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/097/pc009797.html#3>
2. <http://www.hrportal.hu/c/mi-is-az-a-szolidaritasi-sztrajk-20100113.html>
3. <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0940.htm>.
4. <http://www.kislexikon.hu/boycott.html>.
5. http://www.fszek.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/evfordulok/szende_pal/?article_hid=3036
6. <http://vmek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm>
7. http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_30_2_2012/ISSN_0866-6032_tomus_30_2_2012_569-575.pdf.
8. <http://vorosvariujsg.pilisvorosvar.hu/2009/januar/15.php>
9. <http://vorosvariujsg.pilisvorosvar.hu/2008/december/11.htm>
10. <http://vorosvariujsg.pilisvorosvar.hu/2008/november/9.htm#top>
11. http://ezredveg.vasaros.com/html/1999_02/99023.htm
12. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5542>.

Jogszabályjegyzék

1. 1840. évi IX. törvénycikk – a mezei rendőrségről.
2. 1854. évi általános bányatörvény
3. 1859. évi Iparrendtartás.
4. 1872. évi VIII. törvénycikk – az ipartörvény.
5. 1876. évi XIII. törvénycikk - a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról.
6. 1884. évi XVII. törvénycikk – ipartörvény.
7. 1898. évi II. törvénycikk - a munkaadók és mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról.
8. 1907. évi XLV. törvénycikk - a gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról.
9. 1914. évi XIV. törvénycikk - a sajtóról
10. 1967. évi II. törvény - a Munka Törvénykönyvéről.
11. 1976. évi 9. törvényerejű rendelet - az 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.
12. 1989. évi VII. törvény – a sztrájkról.
13. 2010. évi CLXXVIII. törvény – a sztrájkról szóló 1989. évi VII. törvény módosításáról.

Melléklet

1989. évi VII. törvény

a sztrájkról

1. § (1) A dolgozókat a gazdasági és szociális érdekeik biztosítására - az e törvényben meghatározott feltételek szerint - megilleti a sztrájk joga.

(2) A sztrájkban való részvétel önkéntes, az abban való részvételre, illetve az attól való tartózkodásra senki nem kényszeríthető. A jogszerű sztrájkban résztvevő dolgozókkal szemben a munkabeszüntetés befejezését célzó kényszerítő eszközökkel nem lehet fellépni.

(3) A sztrájkjog gyakorlása során a munkáltatóknak és a munkavállalóknak együtt kell működni. A sztrájkjoggal való visszaélés tilos.

(4) A szakszervezeteket megilleti a szolidaritási sztrájk kezdeményezésének joga. Szolidaritási sztrájk esetén az előzetes egyeztetés [2. § (1) bekezdése] mellőzhető.

2. § (1) Sztrájk kezdeményezhető, ha

a) a vitatott kérdést érintő egyeztető eljárás [Mt. 66/A. § (2)-(5) bek.] hét napon belül nem vezetett eredményre, vagy

b) az egyeztető eljárás a sztrájkot kezdeményezőnek fel nem róható ok miatt nem jött létre.

(2) Amennyiben a sztrájkkövetelésben érintett munkáltató nem határozható meg, a Minisztertanács öt napon belül kijelöli az egyeztető eljárásban résztvevő képviselőjét. Több munkáltatót érintő sztrájk esetében a munkáltatók, kérelemre, kötelesek képviselőjüket kijelölni.

(3) Az (1) és (2) bekezdésben említett egyeztetés ideje alatt is egy alkalommal sztrájk tartható, azonban ennek az időtartama a két órát nem haladhatja meg.

3. § (1) Jogellenes a sztrájk:

a) az 1. § (1) bekezdése és a 2. § (1) bekezdése rendelkezéseinek meg nem tartása esetén,

b) Alkotmányba ütköző cél érdekében,

c) olyan egyedi munkáltatói intézkedéssel, vagy mulasztással szemben, amelynek megváltoztatására vonatkozó döntés bírósági hatáskörbe tartozik,

d) kollektív szerződésben rögzített megállapodás megváltoztatása érdekében a kollektív szerződés hatályának ideje alatt.

(2) Nincs helye sztrájknak az igazságszolgáltatási szerveknél, a fegyveres erőknél, a fegyveres testületeknél és a rendészeti szerveknél. Az államigazgatási szerveknél a Minisztertanács és az érintett szakszervezetek megállapodásában rögzített sajátos szabályok mellett gyakorolható a sztrájk joga.

(3) Nincs helye sztrájknak, ha az az életet, az egészséget, a testi épséget vagy a környezetet közvetlenül és súlyosan veszélyeztetné, vagy elemi kár elhárítását gátolná.

4. § (1) A sztrájk ideje alatt az ellenérdekű felek további egyeztetést folytatnak a vitás kérdés rendezésére, illetve kötelesek gondoskodni a személy- és vagyonvédelemről.

(2) Annál a munkáltatónál, amely a lakosságot alapvetően érintő tevékenységet végez - így különösen a közforgalmú tömegközlekedés és a távközlés terén, továbbá az áram, a víz, a gáz és egyéb energia szolgáltatását ellátó szerveknél -, csak úgy gyakorolható a sztrájk, hogy az a még elégséges szolgáltatás teljesítését

ne gátolja. Ennek mértéke és feltételei a sztrájkot megelőző egyeztetés tárgyát képezik.

5. § (1) A sztrájk jogszerűségének, illetve jogellenességének (3. §) megállapítását az kérheti, akinek a jogszerűség vagy a jogellenesség megállapításához jogi érdeke fűződik. A kérelmet a kérelmező székhelye (lakhelye) szerint illetékes munkaügyi bírósághoz kell benyújtani. Ha a sztrájk jogszerűségének, jogellenességének megállapításánál több munkaügyi bíróság is érintett, a kérelem elbírálására a Fővárosi Munkaügyi Bíróság az illetékes.

(2) A munkaügyi bíróság öt napon belül, nem peres eljárásban, szükség esetén a felek meghallgatása után határoz. A végzés ellen fellebbezésnek van helye.

6. § (1) A sztrájk kezdeményezése, illetve a jogszerű sztrájkban való részvétel nem minősül a munkaviszonyból eredő kötelezettség megsértésének, amiatt a dolgozóval szemben hátrányos intézkedés nem tehető.

(2) A jogszerű sztrájkban résztvevő dolgozót - a (3) bekezdésben írt kivétellel - megilletik a munkaviszonyból eredő jogosultságok.

(3) A sztrájk miatt kiesett munkaidőre - eltérő megállapodás hiányában - a dolgozót díjazás és a munkavégzés alapján járó egyéb juttatás nem illeti meg.

(4) A munkaviszonyhoz kapcsolódó társadalombiztosítási jogokra és kötelezettségekre a társadalombiztosítási jogszabályok az irányadók azzal, hogy a jogszerű sztrájk időtartamát szolgálati időként kell figyelembe venni.

7. § (1) E törvény a kihirdetése napján lép hatályba.

(2) A bírósági végrehajtásról szóló 1979. évi 18. törvényerejű rendelet 70. §-a - következő (5) bekezdéssel egészül ki:

„70. § (5) Mentés a végrehajtás alól a szakszervezet sztrájkalapjába helyezett összeg.”